Sociale samenhang in Gelderland

Rapportage Monitor Sociale Samenhang

pon
kennis in uitvoering

Sociale samenhang in Gelderland

Rapportage Monitor Sociale Samenhang

drs. Mirjam Smulders
Claasje Beyen MSc
drs. Mariëlle Blanken

het PON, kennis in uitvoering

Tilburg, april 2017

Colofon

Het PON heeft dit onderzoek verricht in opdracht van
de provincie Gelderland

provincie Gelderland

Auteurs
Mirjam Smulders, Claasje Beyen en Mariëlle Blanken

Literatuur- en brononderzoek
Telos, Tilburg

Opmaak figuren
Stan ten Thije

PON Publicatienummer
17-05 / 61715

Datum
april 2017

© 2017 het PON, kennis in uitvoering.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan het PON geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie:
www.hetpon.nl

kennis in uitvoering

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting 5

1 Introductie 7
1.1 Aanleiding 7
1.2 Leeswijzer 7
1.3 Denken in termen van sociale samenhang 8
1.4 Onderzoeksaanpak 10

2 Resultaten monitor 13
2.1 Burgerkracht 13
2.1.1 Zelfredzaamheid 14
2.1.2 Vooruitstrevendheid 15
2.1.3 Samenredzaamheid 15
2.1.4 Vertrouwen 16
2.1.5 Risicofactoren en bescherming 18
2.1.6 Samenvattend: Burgerkracht in Gelderland 20
2.1.7 Burgerkracht in de Achterhoek 21
2.1.8 Burgerkracht in de regio Food Valley 21
2.1.9 Burgerkracht in de regio Noord-Veluwe 21
2.1.10 Burgerkracht in de regio Rivierenland 21
2.1.11 Burgerkracht in de regio Nijmegen 21
2.1.12 Burgerkracht in de regio Arnhem 21
2.1.13 Burgerkracht in de regio Stedendriehoek 21
2.1.14 Samenvattend: burgerkracht naar stedelijkheid 22
2.2 Actief burgerschap 22
2.2.1 Sociaal netwerk 22
2.2.2 Informele zorg/mantelzorg 24
2.2.3 Participatie: *Meedoen* 25
2.2.4 Participatie: *Meedenken* 26
2.2.5 Participatie: *zelf doen* 26
2.2.6 Samenvattend: Actief burgerschap in Gelderland 27
2.2.7 Actief burgerschap in de regio Achterhoek 28
2.2.8 Actief burgerschap in de regio Food Valley 28
2.2.9 Actief burgerschap in de regio Noord-Veluwe 28
2.2.10 Actief burgerschap in de regio Rivierenland 28
2.2.11 Actief burgerschap in de regio Nijmegen 29
2.2.12 Actief burgerschap in de regio Arnhem 29
2.2.13 Actief burgerschap in de regio Stedendriehoek 29
2.2.14 Actief burgerschap naar stedelijkheid 29

2.3 Leefomgeving 30
2.3.1 Sociale verhoudingen 30
2.3.2 Specifieke groepen 33
2.3.3 Samenvattend: Leefomgeving in Gelderland 35
2.3.4 Leefomgeving in de regio Achterhoek 35
2.3.5 Leefomgeving in de regio Food Valley 35
2.3.6 Leefomgeving in de regio Noord-Veluwe 35
2.3.7 Leefomgeving in de regio Rivierenland 35
2.3.8 Leefomgeving in de regio Nijmegen 35
2.3.9 Leefomgeving in de regio Arnhem 35
2.3.10 Leefomgeving in de regio Stedendriehoek 36
2.3.11 Leefomgeving in de regio stedelijkheid 36

3 Sociale samenhang en verschillen in veerkracht 37

4 Slotbeschouwing 41

Literatuur 45

Managementsamenvatting

In haar visie *leefbaarheid* (2016) geeft de provincie Gelderland richting aan haar leefbaarheidsbeleid voor de korte en de lange termijn. De centrale ambitie van het leefbaarheidsbeleid is *het bevorderen van de samenhang in de samenleving*. In haar uitvoeringsplan benadrukt de provincie: 'Werken aan leefbaarheid betekent voor ons vooral het leggen van *verbindingen*. Verbindingen tussen mensen, tussen mensen en hun behoeften, en tussen onze kerntaken en burgerinitiatieven.' Om dat goed te kunnen doen is toegang tot betrouwbare en vergelijkbare informatie over de sociale samenhang in de Gelderse samenleving essentieel en dit vraagt om inhoudelijke kennis over de *sociale samenhang in Gelderland*. Hier is kwantitatieve en kwalitatieve informatie op verschillende niveaus voor nodig. De provincie Gelderland heeft het PON[1] gevraagd de monitor *Sociale Samenhang* samen te stellen om in dergelijke informatie te voorzien.

De transformatie naar een participatiesamenleving betekent een verandering in de verhouding tussen burgers, overheid en maatschappelijke organisaties. Van burgers wordt in toenemende mate verwacht dat ze zelf en met de inzet van hun sociale netwerkproblemen het hoofd weten te bieden. Professionals gaan steeds meer werken vanuit een houding gericht op het vergroten en versterken van de kracht van burgers en hun omgeving. Deze beweging nodigt de overheid uit, of sterker vraagt van de overheid, om meer als netwerkpartner samen te werken aan maatschappelijke opgaven. Met haar aandacht voor *het versterken van sociale samenhang* geeft de provincie Gelderland gehoor aan deze transformatieopgave.

Het concept sociale samenhang doelt meestal op collectieve verbanden in de samenleving. Sociale samenhang is nauw gerelateerd aan sociaal kapitaal[2]. Bij sociaal kapitaal staat de participatie van burgers in de samenleving door het onderhouden van contacten, zowel informeel als in verenigingen, centraal. Mensen weten zich verder te ontwikkelen door te participeren in deze sociale netwerken. Daarnaast is vertrouwen van belang: het is een belangrijke voorwaarde om verbindingen aan te gaan. De ontwikkeling van burgers, gemeenschappen en de betrokkenheid en verbondenheid met elkaar (sociale samenhang) kan niet los worden gezien van het vermogen van de mensen zelf: de mate waarin mensen zelf in staat zijn om regie te voeren over hun leven en hun netwerk in te kunnen en willen zetten.

Deze elementen van sociale samenhang (vermogen van mensen en sociaal kapitaal) vormen samen de basis van de definitie die we hanteren in de Monitor Sociale Samenhang:
Het vermogen van mensen om verbindingen aan te kunnen gaan en de toegang tot sociale hulpbronnen die ze daarbij helpen.

---

1 Met medewerking van Telos.
2 Sociaal kapitaal kan omschreven worden als het geheel van netwerken, vertrouwen en normen (Putnam, 2000) en verwijst naar hulpbronnen waarover individuen beschikken: 'sociale netwerken' en 'vertrouwen'.

Mensen en gemeenschappen kunnen niet los gezien worden van de context waarbinnen zij zich bewegen, hun leefomgeving. In dit rapport wordt daarom ook aandacht besteed aan de duiding van de sociale leefomgeving: we staan stil bij de vraag hoe mensen hun leefomgeving ervaren.

Om een compleet beeld te verkrijgen van sociale samenhang in Gelderland moeten de twee soorten hulpbronnen (persoonlijke en sociale) binnen de leefomgeving in samenhang worden bezien. Voor het huidige onderzoek is er een raamwerk ontwikkeld om de mate van sociale samenhang in Gelderland te kunnen duiden. We gaan uit van (1) burgerkracht, (2) actief burgerschap en (3) leefomgeving.

Dit rapport is gebaseerd op een literatuurstudie en de analyse van een vragenlijst onder een GfK-panel. In december 2016 is een voor deze monitor ontwikkelde vragenlijst uitgezet onder Gelderse bewoners[3].

Algemene conclusie van dit onderzoek is dat het best goed gaat met de sociale samenhang in Gelderland. Zo zagen we veel zelfredzaamheid en de mogelijkheden eigen regie over het leven te nemen en veel samenredzaamheid. Opvallend is wel dat Gelderlanders aangeven over het algemeen gelukkig en gezond te zijn, maar dat ze daar minder positief over zijn dan mensen in de rest van Nederland. In het hele onderzoek komt de Achterhoek veelvuldig naar voren als regio waar de sociale samenhang sterk is. Deels is dit te verklaren uit de culturele traditie van *noaberschap* in dit gebied. Rivierenland is de regio waar de sociale samenhang het minst sterk is. We signaleren dat de bewoners van weinig tot matig stedelijke gebieden weinig vertrouwen in de politiek en de maatschappij hebben. Dit kan de sociale samenhang aantasten. Bepaalde groepen (zoals overbelaste mantelzorgers, eenzame mensen en ongelukkige mensen) vormen ook een risico voor de mate van sociale samenhang. Met name diegenen die toch al minder een beroep kunnen doen op hun sociaal netwerk, lopen het risico op hun eigen burgerkracht in te boeten. Uit ons onderzoek is gebleken dat veel mensen vooral een beroep kunnen doen op hun familie of vrienden, en minder op hun buren. Gelderlanders ervaren redelijk weinig saamhorigheid en niet zo goede sociale verhoudingen in Gelderland. Dit terwijl ongeveer de helft van de Gelderlanders wel cohesie in de buurt ervaart.

Het is aan te bevelen dat de provincie het gesprek met de regio's aangaat. Wat vinden belanghebbenden (burgers, maatschappelijke organisaties) binnen regio's voor hun regio de gewenste uitkomsten als het om sociale samenhang gaat? Een ontwerpende, lerende aanpak in dit sociale domein biedt de provincie kansen om steeds een passende rol te kiezen. De dialoog kan daarnaast helpen draagvlak te creëren om de provincie samen met inwoners en maatschappelijke partijen vorm te geven. Een strategie om de sociale samenhang te versterken is ervoor te zorgen dat de groep veerkrachtige inwoners zo groot mogelijk is.

[3] Ruim 3600 Gelderlanders (600 per regio) hebben deze vragenlijst ingevuld.

1 Introductie

1.1 Aanleiding

In haar *visie leefbaarheid* (2016) geeft de provincie Gelderland richting aan haar leefbaarheidsbeleid voor de korte en langere termijn. Leefbaarheid wordt gedefinieerd als *de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de behoeften van de mens*. Het gaat om de kwaliteit van zowel fysieke als sociale aspecten van de leefomgeving. Als centrale ambitie voor het leefbaarheidsbeleid hanteert de provincie: ***het bevorderen van de samenhang in de samenleving***. De inzet op burgerkracht wordt daarbij genoemd als essentiële voorwaarde om leefbaarheidsinitiatieven van de grond te krijgen en levensvatbaar te maken. Oftewel de gebundelde kracht van groepen mensen/burgers die samen willen werken aan de aanpak van leefbaarheidsopgaven die de samenhang in de samenleving bevorderen. In haar uitvoeringsplan benadrukt de provincie: 'Werken aan leefbaarheid betekent voor ons vooral het leggen van *verbindingen*. Verbindingen tussen mensen, tussen mensen en hun behoeften, en tussen onze kerntaken en burgerinitiatieven.' Om dat goed te kunnen doen is toegang tot betrouwbare en vergelijkbare informatie over de sociale samenhang in de Gelderse samenleving essentieel. Immers, het aangaan van de dialoog over een leefbaar Gelderland vraagt om inhoudelijke kennis over de **sociale samenhang in Gelderland**. Hier is kwantitatieve en kwalitatieve informatie op verschillende niveaus voor nodig.

De monitor Sociale Samenhang, ontwikkeld en uitgevoerd door het PON[4], voorziet in dergelijke informatie. Voorliggend rapport presenteert de resultaten van deze monitor.

1.2 Leeswijzer

Allereerst wordt het denkraam sociale samenhang, waarin de verschillende elementen van sociale samenhang in Gelderland samenkomen, geschetst. Het denkraam is gebaseerd op sociale theorieën en eerdere onderzoeken op dit terrein en ligt ten grondslag aan de monitor. Vervolgens gaan we in op het meetbaar maken van de elementen van sociale samenhang en beschrijven we de gehanteerde methode van onderzoek. Daarna gaan we in op de resultaten van de monitor en geven we waar mogelijk duiding aan de gevonden uitkomsten.

[4] Met medewerking van Telos.

1.3 Denken in termen van sociale samenhang

De transformatie naar een participatiesamenleving betekent een verandering in de verhouding tussen burgers, overheid en maatschappelijke organisaties. Van burgers wordt in toenemende mate verwacht dat ze zelf en met de inzet van hun sociale netwerkproblemen het hoofd weten te bieden. Professionals gaan steeds meer werken vanuit een houding gericht op het vergroten en versterken van de kracht van burgers en hun omgeving. Deze beweging nodigt de overheid uit, of sterker vraagt van de overheid, om meer als netwerkpartner samen te werken aan maatschappelijke opgaven. Met haar aandacht voor *het versterken van sociale samenhang* geeft de provincie Gelderland gehoor aan deze transformatieopgave. De vragen die hierbij naar voren komen zijn: hoe is sociale samenhang te definiëren? Hoe kan sociale samenhang gemeten worden? Hoe verhouden verschillende constructen binnen sociale samenhang zich tot elkaar?

Er is een grote verscheidenheid aan definities en interpretaties in omloop over sociale samenhang. Het concept sociale samenhang doelt meestal op collectieve verbanden in de samenleving. Sociale samenhang is nauw gerelateerd aan sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal kan omschreven worden als het geheel van netwerken, vertrouwen en normen (Putnam, 2000) en verwijst naar hulpbronnen waarover individuen beschikken: 'sociale netwerken' en 'vertrouwen'. Bij sociaal kapitaal staat de participatie van burgers in de samenleving door het onderhouden van contacten, zowel informeel als in verenigingen, centraal. Mensen weten zich verder te ontwikkelen door te participeren in deze sociale netwerken. Via deze netwerken hebben ze namelijk toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet bereiken.[5] Deze sociale netwerken kunnen netwerken zijn binnen kleine en gesloten gemeenschappen zoals die van de familie, de sportvereniging of de klas. Maar ook netwerken binnen grotere en open sociale eenheden zoals de buurt, de wijk, de werkomgeving, maatschappelijke organisaties, vakverenigingen en de kerk. Daarbij is het belangrijk dat de mensen in voldoende mate eensgezind zijn over gezamenlijke waarden en normen. Het gaat om collectieve verbanden van mensen binnen en tussen bevolkingsgroepen die begrip hebben voor elkaars meningen. Het gaat niet alleen om de bindingen binnen groepen (bonding), maar ook tussen groepen (bridging). Bridging is een belangrijk mechanisme om te voorkomen dat groepen in gescheiden werelden komen te leven en dat bepaalde groepen in de samenleving niet meekunnen. Het is zodoende ook belangrijk voor sociale inclusie.

Daarnaast is vertrouwen van belang. Vertrouwen is namelijk een belangrijke voorwaarde om verbindingen aan te gaan. Mensen zullen namelijk minder snel een beroep doen op hun sociale netwerk als ze de mensen die daar deel van uitmaken niet vertrouwen.

---

[5] Granovetter (1973) en Putnam (2000) maken in dat verband een onderscheid tussen 'bonding' in de zin van verbondenheid in eigen kring en 'bridging' in de zin van de verbondenheid tussen gemeenschappen. Idealiter is er een zeker evenwicht tussen beide: veel 'bonding' zonder 'bridging' leidt op termijn tot isolatie en sociale 'inteelt'; veel 'bridging' zonder 'bonding' leidt tot een afname van solidariteit en gemeenschappelijkheid.

De ontwikkeling van burgers, gemeenschappen en de betrokkenheid en verbondenheid met elkaar (sociale samenhang) kan niet los worden gezien van het vermogen van de mensen zelf. Het vermogen van mensen kan omschreven worden als de mate waarin mensen zelf in staat zijn om regie te voeren over hun leven en hun netwerk in te kunnen en willen zetten. Dit 'eigen kunnen' betreft de persoonlijke hulpbronnen van mensen, hun capaciteiten (vaardigheden en competenties) en motivatie om deze capaciteiten te gebruiken (Poiesz, 1999).

Deze elementen van sociale samenhang (vermogen van mensen en sociaal kapitaal) vormen samen de basis van de definitie die we hanteren in de Monitor Sociale Samenhang:
Het vermogen van mensen om verbindingen aan te kunnen gaan en de toegang tot sociale hulpbronnen die ze daarbij helpen.

Mensen en gemeenschappen kunnen niet los gezien worden van de context waarbinnen zij zich bewegen, hun leefomgeving. Bijvoorbeeld: je bent zelf zeer bereid tot het leggen van verbindingen, maar er bestaat in je buurt een individualistische sfeer waar buren elkaar niet eenvoudig opzoeken. Dan word je zelf weerhouden om verbindingen aan te gaan. In het denkkader hebben we daarom ook aandacht voor de duiding van die leefomgeving. We staan stil bij de vraag hoe mensen hun leefomgeving ervaren. Wat zijn de sociale verhoudingen en hoe beleven zij de cohesie tussen diverse (specifieke) groepen, zoals vluchtelingen en LHTB-ers in de samenleving? In Gelderland als geheel maar ook dichterbij in de eigen buurt. Dit zijn relevante vragen redenerend vanuit de contacttheorie van Allport uit 1954 (zie ook Schalk-Soekar et al, 2005). Deze theorie laat zien dat een positieve houding ten aanzien van de eigen groep niet per definitie samen hoeft te gaan met een negatieve houding ten aanzien van andere groepen. En dat juist contact met leden van andere (etnische) groepen negatieve (interetnische) attitudes vermindert, omdat contact leidt tot meer kennis over, en meer accurate percepties van personen van andere etnische groepen (zie wederom het belang van bridging).

Om een compleet beeld te verkrijgen van sociale samenhang in Gelderland moeten de twee soorten hulpbronnen (persoonlijke en sociale) binnen de leefomgeving in samenhang worden bezien. Voor het huidige onderzoek is er een raamwerk ontwikkeld om de mate van sociale samenhang in Gelderland te kunnen duiden. We gaan uit van:

1. Burgerkracht
2. Actief burgerschap
3. Leefomgeving

De resultaten van de monitor laten zien hoe *burgerkracht, actief burgerschap* en *leefomgeving* afzonderlijk en in onderlinge samenhang aanwezig zijn.[6]

NB: De focus in de monitor ligt daarmee op de sociale leefomgeving, in de wetenschap dat ook fysieke elementen van de leefomgeving (zoals voorzieningen) mede de context bepalen

---

[6] De drie begrippen komen voort uit het uitvoeringsplan 2016-2017 *Leefbaarheid maken.*

Figuur 1 Overzicht burgerkracht, actief burgerschap en leefomgeving

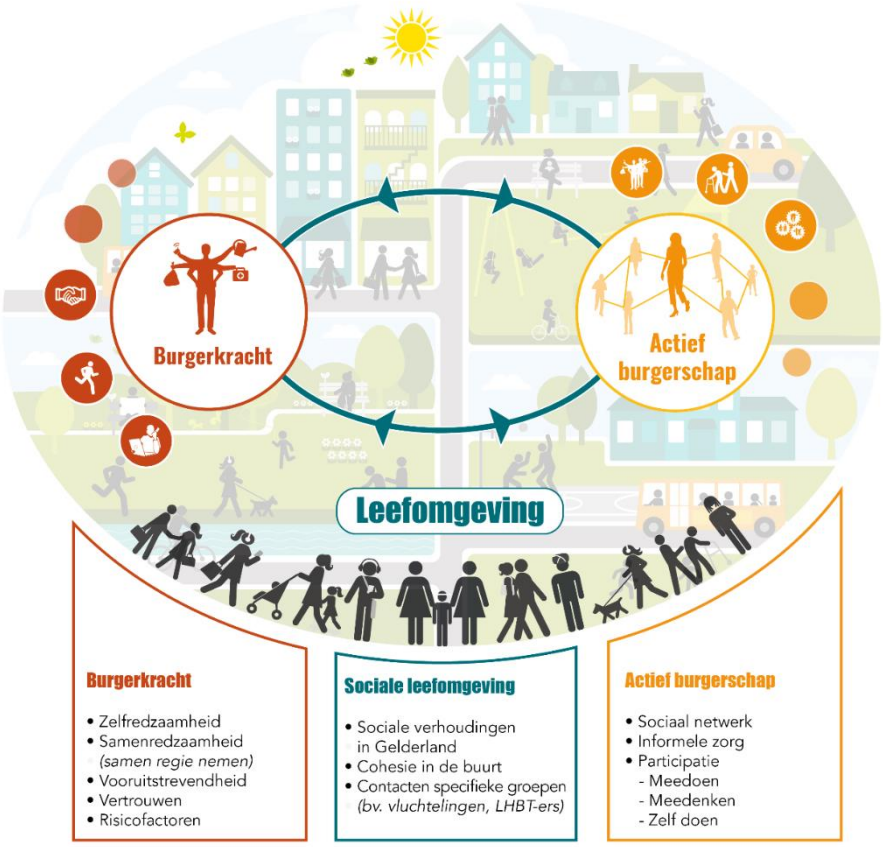

1.4 Onderzoeksaanpak

Dit rapport is gebaseerd op een literatuurstudie en de analyse van een vragenlijst onder een GfK-panel (zie voor details en methodologische verantwoording bijlage A). Voor de literatuurstudie baseren we ons op recente landelijke en provinciale rapporten en publicaties van het PON. In december 2016 is een voor deze monitor ontwikkelde vragenlijst uitgezet onder Gelderse leden van het GfK-panel. Deze vragenlijst had als doel de verschillende dimensies van sociale samenhang (burgerkracht, actief burgerschap en leefomgeving) in kaart te brengen. Er is onder andere gevraagd naar hun mate van (sociaal, maatschappelijk en politiek) vertrouwen, hun sociale netwerk, betrokkenheid en inzet voor eigen leefomgeving, mantelzorg en het eventuele contact wat zij hebben met verschillende groepen in de samenleving.

Ruim 3600 Gelderlanders (600 per regio[7]) hebben deze vragenlijst ingevuld.

Op basis van de verzamelde data (bestaand en nieuw) zijn er analyses verricht. *Burgerkracht*, *actief burgerschap* en *leefomgeving*, zijn apart geanalyseerd en in onderlinge samenhang bezien. Er is hiervoor een uitsplitsing gemaakt naar regio en stedelijkheid, opleidingsniveau en leeftijd[8]. Uit het populatieonderzoek is bovendien een veerkrachtmeting gedestilleerd die inzicht geeft in de wijze waarop Gelderse burgers over het algemeen omgaan met tegenslagen. Zie voor een compleet overzicht van de gebruikte begrippen en de methodologische verantwoording bijlage A.

Figuur 2 Regio-indeling provincie Gelderland

7 Deze regio-indeling is gekozen op basis van het regionaal overleg dat de gemeenten in het sociaal domein met elkaar hebben en de WGR indeling.

8 In dit onderzoek is er een uitsplitsing gemaakt naar stedelijkheid, in termen van het aantal huishoudens per km^2. De categorieën zijn "niet stedelijk; <500 adressen per km^2", "weinig stedelijk; 500-1000 adressen per km^2", "matig stedelijk; 1000-1500 adressen per km^2" en "sterk stedelijk; 1500-2500 adressen per km^2".

2 Resultaten monitor

2.1 Burgerkracht

Als we spreken over *burgerkracht* dan hebben we het over het 'eigen kunnen' van mensen oftewel hun capaciteiten (vaardigheden en competenties) en motivatie om deze capaciteiten te gebruiken. Het zijn de persoonlijke hulpbronnen van mensen. Veel gebruikte termen in dat verband zijn zelfredzaamheid en vooruitstrevendheid. Zelfredzaamheid gaat over de mate waarin mensen zelf in staat zijn om regie te voeren over hun leven. Daarnaast gaat het er ook om of mensen in staat zijn hun netwerk in te kunnen en willen zetten bij het oplossen van eventuele problemen. Bij vooruitstrevendheid gaat het over de mate waarin mensen streven naar vernieuwing of dat zij zich liever vasthouden aan het vertrouwde.

Samenredzaamheid is een maat voor de manier waarop mensen in het leven staan; individueel of collectief. Mensen die collectief in het leven staan zijn sterk(er) ingebed in sociale netwerken. Ze doen gemakkelijker een beroep op de mensen om zich heen en staan zelf ook klaar voor anderen in dat netwerk. In het onderzoek is er een uitsplitsing gemaakt naar groepen mensen waar een individu een beroep op kan doen. Namelijk naar familie, vrienden of mensen in de buurt.

Vertrouwen is een belangrijke voorwaarde om verbindingen aan te gaan. Mensen zullen minder snel een beroep doen op hun sociale netwerk als ze de mensen die daar deel van uitmaken niet vertrouwen. Daarnaast is vertrouwen het gevolg of een product van participatie in sociale netwerken. Wanneer men meer vertrouwen heeft in de medemens, zal men sneller participeren in bijvoorbeeld verenigingen. Andersom geldt dat door te participeren men elkaar ontmoet en men elkaar leert kennen (en vertrouwen). Naast vertrouwen in zichzelf (zelfredzaamheid) en in de medemens (sociaal vertrouwen) is ook politiek en maatschappelijk vertrouwen onderzocht.

In dit hoofdstuk presenteren en bespreken we de resultaten over *burgerkracht*. Eerst gaan we in op de zelfredzaamheid, samenredzaamheid en vooruitstrevendheid van Gelderlanders. Daarna beschrijven we het sociale, maatschappelijke en politieke vertrouwen van Gelderlanders. Tot slot beschrijven we mogelijke risicofactoren die de *burgerkracht* van mensen kunnen ondermijnen. We bespreken de resultaten voor de provincie Gelderland als geheel en uitgesplitst naar regio. Ook geven we aan of de resultaten al dan niet verschillen naar stedelijkheid[9].

[9] Zie de methodologische verantwoording in bijlage A voor een uitgebreidere uitleg van de uitsplitsing naar regio en stedelijkheid.

2.1.1 Zelfredzaamheid

Zelfredzaamheid gaat over de mate waarin mensen zelf in staat zijn om regie te voeren over hun leven. Uit de resultaten blijkt dat Gelderlanders gemiddeld behoorlijk zelfredzaam zijn (79%). Als we kijken naar de mate van zelfredzaamheid naar opleidingsniveau, dan wordt duidelijk dat hoger opgeleiden vaker zelfredzaam zijn dan lager opgeleiden. Dat wil echter niet zeggen dat laagopgeleiden niet zelfredzaam zijn: ook onder deze groep is 75% zelfredzaam.
In de regio Achterhoek is de zelfredzaamheid het hoogst (82%). In regio Rivierenland is de zelfredzaamheid het laagst (77%).[10]

Figuur 3 Zelfredzaamheid in de provincie Gelderland, uitgesplitst naar regio (%)

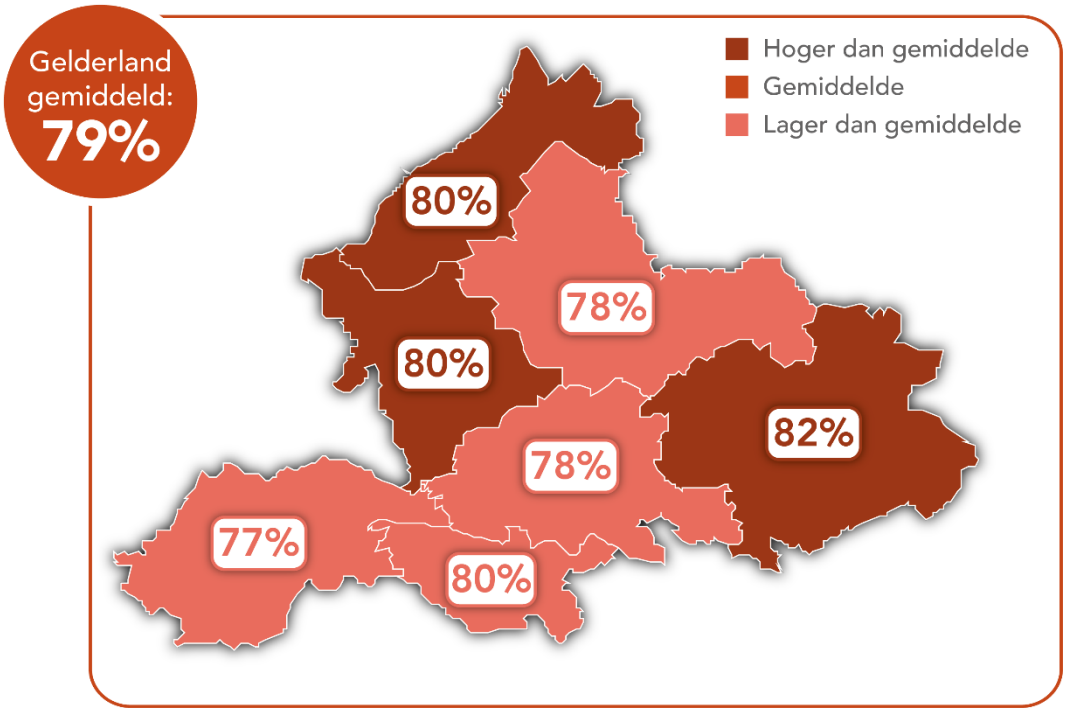

[10] Zie voor een overzicht van de mate van zelfredzaamheid naar regio bijlage D, tabel 1.

2.1.2 Vooruitstrevendheid

Vooruitstrevendheid gaat over de mate waarin mensen streven naar vernieuwing, vooruitstrevende mensen houden zich niet vast aan het vertrouwde. Van de Gelderlanders blijkt 33% vooruitstrevend te zijn. In de regio Achterhoek en Food Valley is men het meest vooruitstrevend (34%).In de regio Rivierenland is dit het minst, namelijk 30%. Hoger opgeleiden hebben een hogere mate vooruitstrevendheid in vergelijking met lager opgeleiden. Naar leeftijd zijn we niet veel variatie; jongeren zijn iets meer vernieuwingsgezind.

Figuur 4 **Vooruitstrevendheid in de provincie Gelderland, uitgesplitst naar regio (%).**

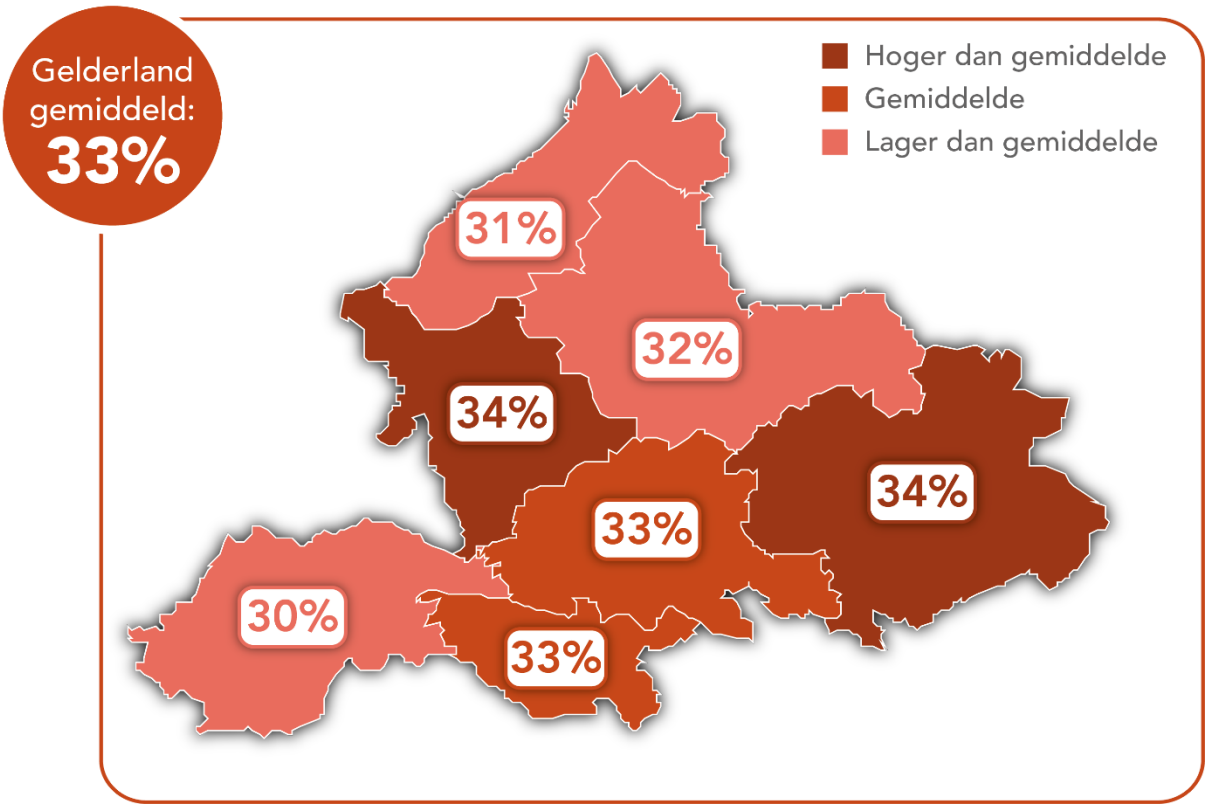

2.1.3 Samenredzaamheid

Samenredzaamheid is een maat voor de manier waarop mensen in het leven staan; individueel of collectief. Mensen die collectief in het leven staan zijn sterk(er) ingebed in sociale netwerken. Gelderlanders doen eerder een beroep op hun familie (74%) dan op vrienden (63%) of hun buren (56%). Verder zien we dat jongeren vaker een beroep kunnen doen op vrienden dan ouderen. Ouderen kunnen vaker een beroep doen op de buurt[11]. Hoog opgeleiden kunnen vaker een beroep doen op vrienden, laag opgeleiden doen dat vooral in de buurt[12].

---

[11] Zie voor een overzicht van de mate van samenredzaamheid naar leeftijd bijlage G, tabel 3a en 3b.
[12] Zie voor een overzicht van de mate van samenredzaamheid naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 3a en 3b.

Kijken we naar de verschillende regio's in Gelderland, dan valt op dat Achterhoekers het vaakst een beroep zouden willen doen op hun buurt in vergelijking met andere regio's (naoberschap). Mensen in de regio Nijmegen doen het vaakst een beroep op hun vrienden[13], wat zou kunnen worden verklaard door een relatief groot aandeel jongeren dat in deze regio woont.

2.1.4 Vertrouwen

In dit onderzoek is gevraagd naar het sociale, maatschappelijke en politieke vertrouwen van Gelderlanders. Uit tabel 1 blijkt dat 59% van de Gelderlanders vertrouwen in de medemens, oftewel sociaal vertrouwen heeft. Ter vergelijking: het sociale vertrouwen in Nederland is 60%[14]. Het sociale vertrouwen is het minst in de regio Rivierenland en het meest in de regio Nijmegen.[15]. Als we kijken naar opleidingsniveau dan blijkt dat hoger opgeleiden meer sociaal vertrouwen hebben dan lager opgeleiden[16]. Ook blijken ouderen iets meer sociaal vertrouwen te hebben dan jongeren.[17]

Tabel 1 Het sociale vertrouwen (vertrouwen in de medemens) in de provincie Gelderland, uitgesplitst naar regio (%)

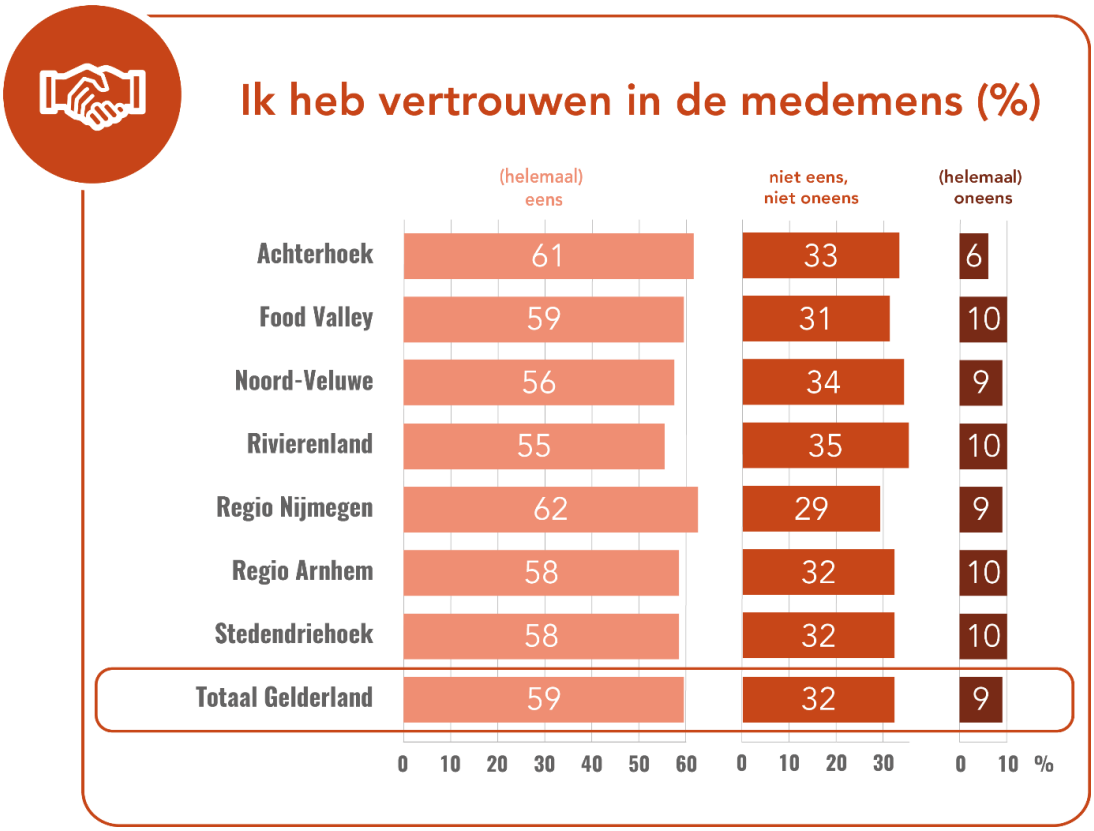

13 Zie voor een overzicht van de mate van samenredzaamheid naar regio bijlage D, tabel 3a en 3b.
14 http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82378ned&D1=0-10&D2=0-2,13-17&D3=l&VW=T
15 De resultaten van het sociaal vertrouwen naar stedelijkheid is terug te vinden in bijlage E, tabel 4.
16 Zie voor een overzicht van de mate van sociaal vertrouwen naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 4.
17 Zie voor een overzicht van de mate van sociaal vertrouwen naar leeftijd bijlage G, tabel 4.

Van de Gelderlanders heeft bijna de helft vertrouwen in de maatschappij (vertrouwen in politie en justitie). Het vertrouwen in de maatschappij is het hoogst in de Food Valley en het laagst in de Stedendriehoek en regio Rivierenland.[18]. Het vertrouwen in de maatschappij is hoger onder hoger opgeleiden en onder jongeren[19]. Daarnaast heeft 60% van de Gelderlanders vertrouwen in het leger. Het vertrouwen in de pers is aanzienlijk lager, namelijk 33%. Gemiddeld is in Nederland het vertrouwen in de pers 30%. Het vertrouwen in grote bedrijven is 39% in Gelderland en ook 39% in Nederland. Het vertrouwen in ambtenaren is 39% in Gelderland en 42% in Nederland[20] [21].

Uit tabel 2 blijkt dat 28% van de Gelderlanders vertrouwen heeft in de overheid (politiek vertrouwen). Het vertrouwen in de overheid is het laagst in de regio Rivierenland en het hoogst in de regio Nijmegen. Het vertrouwen in de overheid is hoger in sterk stedelijke gebieden dan in minder stedelijke gebieden[22].
Het vertrouwen in de overheid is hoger onder jongeren dan onder ouderen[23].
Hoger opgeleiden hebben ook meer vertrouwen in de maatschappij dan lager opgeleiden[24]. Het vertrouwen in de Tweede Kamer in Gelderland is vergelijkbaar met het vertrouwen in de overheid, namelijk 30%, het vertrouwen in de Tweede Kamer in Nederland is 34%[25].

---

18 De resultaten van het maatschappelijke vertrouwen (vertrouwen in politie en justitie) naar stedelijkheid zijn terug te vinden in bijlage E, tabel 6.

19 Zie voor een overzicht van de mate van maatschappelijk vertrouwen naar leeftijd en opleidingsniveau bijlage F en G, tabel 6 en 6.

20 De resultaten voor het vertrouwen in de maatschappij (vertrouwen in het leger, rechters, politie, de pers, grote bedrijven en ambtenaren) en vertrouwen in de politiek (vertrouwen in de Tweede Kamer) zijn terug te vinden in bijlage B, tabel 47 tot en met 53.

21 De resultaten voor het vertrouwen in de maatschappij (vertrouwen in het leger, rechters, politie, de pers, grote bedrijven en ambtenaren) en vertrouwen in de politiek (vertrouwen in de Tweede Kamer) zijn verzameld door Telos. Deze gegevens zijn op COROP niveau, waardoor ze niet volledig vergelijkbaar zijn met de resultaten uit het populatieonderzoek. Zie voor verdere duiding van deze COROP-gebieden de methodologische verantwoording in bijlage A.

22 De resultaten van het politieke vertrouwen naar stedelijkheid zijn terug te vinden in bijlage E, tabel 5.

23 Zie voor een overzicht van de mate van politiek vertrouwen naar leeftijd bijlage G, tabel 5.

24 Zie voor een overzicht van de mate van politiek vertrouwen naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 5.

25 http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82378ned&D1=0-10&D2=0-2,13-17&D3=l&VW=T

Tabel 2 Politiek vertrouwen (vertrouwen in de overheid) in de provincie Gelderland, uitgesplitst naar regio (%)

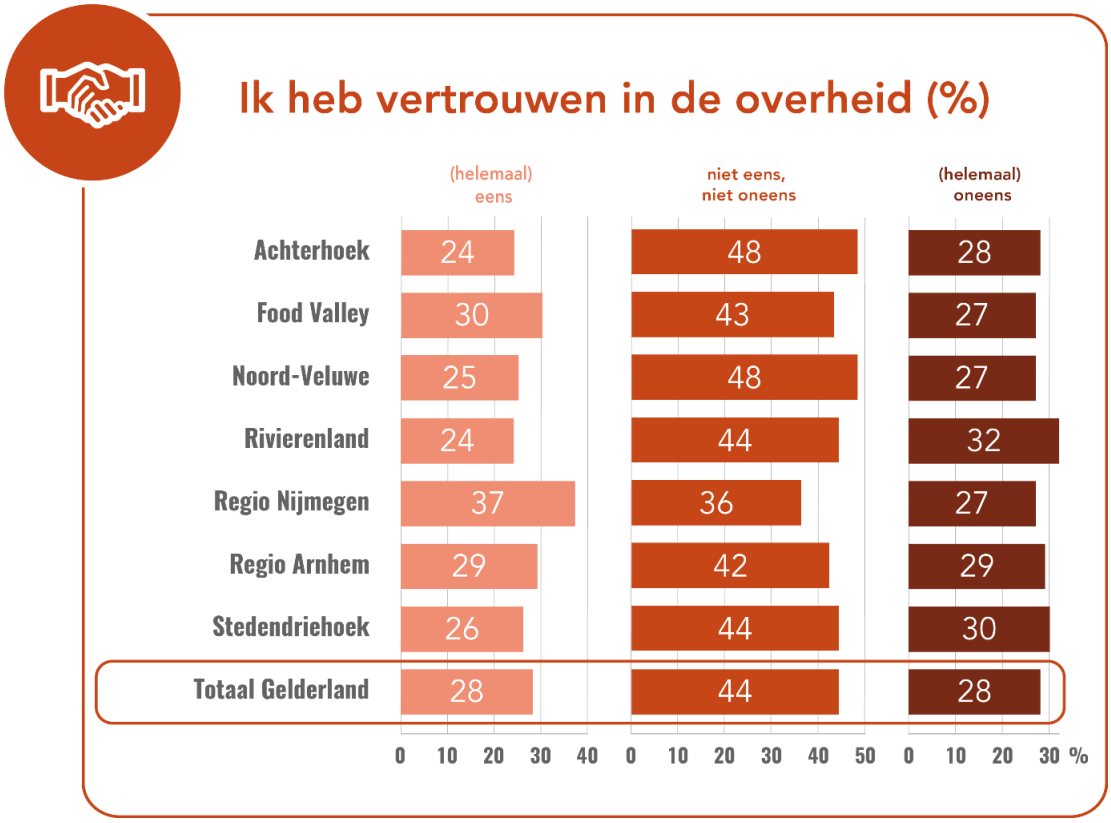

2.1.5 Risicofactoren en bescherming

Psychosociale factoren vertellen ons veel over de fysieke dan wel psychische gesteldheid van mensen. Wij gebruiken hier de gezondheid van mensen, hoe gelukkig zij zijn en of zij zich weleens eenzaam voelen. Risicofactoren ondermijnen de persoonlijke hulpbronnen en dus het 'eigen kunnen' van mensen. Aanwezigheid van geluk of een goede gezondheid versterken het eigen kunnen en zijn dus beschermen de factoren. Vandaar dat we in deze monitor aandacht besteden aan psychosociale factoren.

Eenzaamheid

Vier op de tien Gelderlanders voelt zich weleens eenzaam. Eenzaamheid verschilt sterk naar regio. In de regio Nijmegen voelt iets meer dan de helft van de respondenten zich weleens eenzaam. In de Stedendriehoek is dit ongeveer een derde. Er is in verhouding meer eenzaamheid in stedelijke gebieden. Niettemin: ook in niet-stedelijke gebieden voelt bijna een derde van de mensen zich weleens eenzaam[26]. Ook blijken ouderen minder vaak eenzaam te zijn dan jongeren[27].

[26] Zie voor de mate van eenzaamheid naar stedelijkheid bijlage E, tabel 7.
[27] Zie voor de mate van eenzaamheid naar leeftijd bijlage G, tabel 7.

Geluk

Gelderlanders zijn over het algemeen vrij gelukkig, zij geven hun geluk gemiddeld een 7,3. Gelderlanders uit de Achterhoek, Noord-Veluwe en de Stedendriehoek zijn het gelukkigst, zij geven hun geluk een 7,4. Gelderlanders uit de regio Nijmegen zijn het minst gelukkig, zij geven hun geluk een 7,0 (zie figuur 5). Het gelukniveau in de stad is lager dan op het platteland[28]. Het landelijke gelukcijfer ligt op een 7,7[29]. In Gelderland zijn mensen dus over het algemeen gelukkig, maar minder gelukkig dan de rest van Nederland. Ook geven ouderen aan gelukkiger te zijn dan jongeren[30].

Figuur 5 Het rapportcijfer voor geluk van Gelderlanders, uitgesplitst naar regio

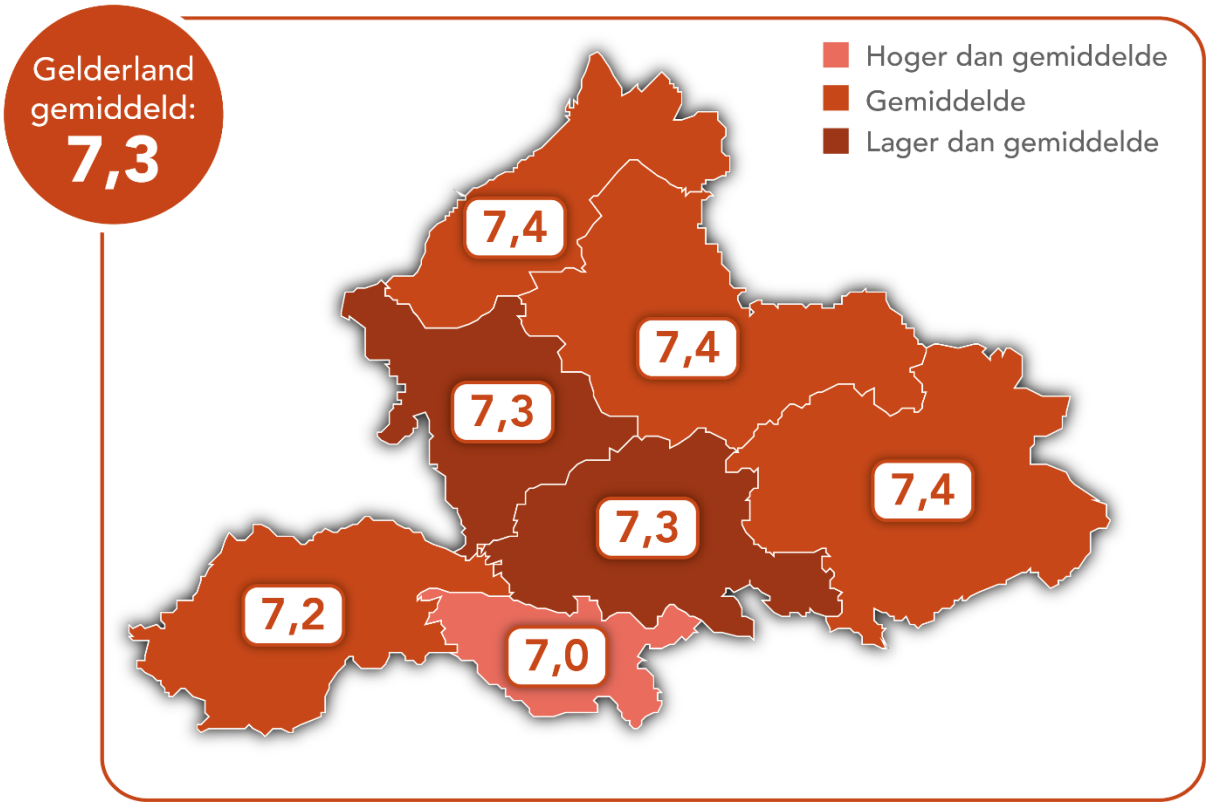

[28] Zie voor de mate van geluk naar stedelijkheid bijlage E, tabel 8.

[29] Bron: http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82638ned&D1=0&D2=a&D3=0&D4=l&HDR=T&STB=G1,G2,G3&VW=T

[30] Zie voor de mate van geluk naar leeftijd bijlage G, tabel 8.

Gezondheid

Gelderlanders beoordelen hun gezondheid over het algemeen als goed, namelijk met een 7,3. De mate van gezondheid verschilt nagenoeg niet per regio en ook niet naar stedelijkheid[31]. Gelderlanders beoordelen hun gezondheid minder goed ten opzichte van de rest van Nederland (7,7[32]). Jongeren voelen zich gezonder dan ouderen, zij geven hun gezondheid het cijfer 7,6.[33]. Lager opgeleiden voelen zich minder gezond dan hoger opgeleiden[34].

Belasting mantelzorgers

Voor degenen die mantelzorg of informele zorg verrichten is overbelasting een risico. In Gelderland voelt 45% van de mantelzorgers zich weleens overbelast. In vergelijking met Nederland is dit hoog: 34% van de mantelzorgers in Nederland voelt overbelast[35]. De overbelasting van mantelzorgers is het hoogst in de regio's Food Valley en Stedendriehoek en het laagst in de regio Nijmegen en de regio Noord-Veluwe.

2.1.6 Samenvattend: Burgerkracht in Gelderland

In het kader van sociale samenhang laat *burgerkracht* het 'eigen kunnen' van mensen zien. Het gaat om hun capaciteiten en motivatie om deze capaciteiten te gebruiken. Allereerst: voor heel Gelderland geldt dat er relatief laag op geluk en gezondheid gescoord wordt in vergelijking met de rest van Nederland. Vier op de tien Gelderlanders voelt zich bovendien weleens eenzaam en mantelzorgers voelen zich regelmatig overbelast. Tegelijkertijd zijn inwoners van Gelderland over het algemeen zelfredzaam, redelijk vooruitstrevend en doen ze vaker een beroep op familie dan op vrienden of mensen uit de buurt. Het vertrouwen in de medemens (sociaal vertrouwen) is relatief hoog. In ieder geval hoger dan het vertrouwen in politiek (vertrouwen in de overheid) en de maatschappij (vertrouwen in politie en justitie).

Als we kijken naar de verschillende regio's dan steekt de Achterhoek erboven uit als een regio waar veel *burgerkracht* aanwezig is: op de meeste indicatoren van *burgerkracht* scoort de regio gemiddeld of hoger. In de Achterhoek is meer samenredzaamheid dan in andere regio's en Achterhoekers zijn gelukkiger dan gemiddeld. In de regio's Rivierenland en Nijmegen is minder *burgerkracht* aanwezig ten opzichte van de andere regio's. Regio Rivierenland kent het minste vertrouwen in de politiek (vertrouwen in de overheid) en veel mensen zijn er eenzaam. Dit kan de burgerkracht ondermijnen. De regio Nijmegen laat een wisselend beeld zien: van de ene kant zijn mensen er minder gelukkig, minder gezond en is er de meeste eenzaamheid. Aan de andere kant is er in deze regio het meeste vertrouwen, zowel sociaal, maatschappelijk als in de politiek.

---

31 Zie voor de mate van gezondheid naar stedelijkheid bijlage E, tabel 10.
32 Bron: https://wsjg.databank.nl/jive?sel_guid=56324361-7806-461e-82c2-9d91fc7d78fb
33 Zie voor de mate van gezondheid naar leeftijd bijlage G, tabel 10.
34 Zie voor de mate van gezondheid naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 10.
35 Klerk, de, M., Boer, de, A., Plaisier, I., Schyuns, P. en Kooiker, P. (2015). *Informele hulp: wie doet er wat?* SCP, Den Haag.

2.1.7 Burgerkracht in de Achterhoek

De Achterhoek wijkt op enkele punten af van het gemiddeld Gelders beeld. Opvallend is dat mensen in de Achterhoek even vaak een beroep kunnen doen op hun buren als op hun vrienden. Dit vergroot hun samenredzaamheid. Vergeleken met de rest van Gelderland, scoort de burenhulp in de Achterhoek het hoogst.
Terwijl in de Achterhoek het vertrouwen in de medemens opvallend hoog is, is het vertrouwen in de overheid er het laagst.
Van de Achterhoekers voelt 35% zich weleens eenzaam, terwijl ze op geluk juist hoger scoren dan gemiddeld.

2.1.8 Burgerkracht in de regio Food Valley

De regio Food Valley wijkt op enkele punten af van het gemiddeld beeld van Gelderland.
Van de bewoners van Food Valley voelt 43% zich weleens eenzaam. Toch scoren zij op geluk een 7,3.

2.1.9 Burgerkracht in de regio Noord-Veluwe

De regio Noord-Veluwe scoort dicht bij het gemiddelde beeld van de provincie. Geconstateerde afwijkingen hiermee zijn slechts gering.

2.1.10 Burgerkracht in de regio Rivierenland

In de regio Rivierenland wijkt een uitkomst af van het Gelders gemiddelde: bewoners hebben een laag vertrouwen in de politiek.

2.1.11 Burgerkracht in de regio Nijmegen

In de regio Nijmegen wijken enkele resultaten af van het gemiddelde beeld in Gelderland.
Het vertrouwen in de overheid is hoger dan gemiddeld.
In de regio Nijmegen is de hoogste mate van eenzaamheid. Tegelijkertijd laten de mensen in deze regio op het gebied van geluk de laagste score zien.

2.1.12 Burgerkracht in de regio Arnhem

In de regio Arnhem wijkt een resultaat af van het gemiddelde beeld in Gelderland. In de regio Arnhem voelt men zich namelijk minder vaak eenzaam dan gemiddeld.

2.1.13 Burgerkracht in de regio Stedendriehoek

In de regio Stedendriehoek wijken de resultaten nauwelijks af van het Gelders gemiddelde.
Alleen de mate van eenzaamheid in deze regio is gemiddeld lager dan gemiddeld.

2.1.14 Samenvattend: burgerkracht naar stedelijkheid

In meer stedelijke gebieden is meer eenzaamheid dan gemiddeld in Gelderland. Het percentage mensen dat zich zelden tot nooit eenzaam voelt is 55%, ten opzichte van 69% in niet-stedelijke gebieden. In niet-stedelijke gebieden is men gelukkiger dan in stedelijke gebieden, mensen in niet-stedelijke gebieden hebben een gelukcijfer van 7,3 en in sterk stedelijke gebieden is dat een 7,1.

2.2 Actief burgerschap

Mensen versterken hun *burgerkracht* door samen te werken en zich te verbinden aan andere mensen, groepen en netwerken. Via die netwerken hebben ze namelijk toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet kunnen bereiken[36]. Het zijn sociale hulpbronnen. Dit kunnen netwerken zijn binnen kleine en gesloten gemeenschappen zoals die van de familie, de voetbalclub of de klas. Maar ook netwerken binnen grotere en open sociale eenheden zoals de buurt, de wijk en de stad, de werkomgeving, maatschappelijke organisaties, vakverenigingen of de kerk. Daarnaast kunnen mensen zich ook inzetten voor hun leefomgeving door bijvoorbeeld mee te werken aan initiatieven.

In dit hoofdstuk presenteren en bespreken we de resultaten van *actief burgerschap*. Eerst gaan we in op de sociale contacten en het sociale netwerk van Gelderlanders, inclusief de informele- en mantelzorg die Gelderlanders verlenen. Vervolgens gaan we in op de participatie van Gelderlanders.

Waar doen zij aan mee? Waar denken ze over mee? En welke initiatieven nemen zij zelf? De raderen van betrokkenheid - meedoen, meedenken en zelf doen - zijn gebaseerd op de WRR-studie 'Vertrouwen in burgers'[37]. Tot slot kijken we waarvoor Gelderlanders een beroep doen op de mensen om hun heen. Net als bij het hoofdstuk *burgerkracht* bespreken we de resultaten voor de provincie Gelderland in haar geheel en uitgesplitst naar regio. Ook geven we aan of de resultaten al dan niet verschillen naar stedelijkheid.

2.2.1 Sociaal netwerk

Sociale contacten

Ruim zeventig procent van de Gelderlanders geeft aan regelmatig contact te hebben met hun familie. Jongeren zien hun familie vaker dan ouderen.

---

[36] Granovetter (1973) en Putnam (2000) maken in dat verband een onderscheid tussen 'bonding' in de zin van verbondenheid in eigen kring en 'bridging' in de zin van de verbondenheid tussen gemeenschappen. Idealiter is er een zeker evenwicht tussen beide: veel 'bonding' zonder 'bridging' leidt op termijn tot isolatie en sociale 'inteelt'; veel 'bridging' zonder 'bonding' leidt tot een afname van solidariteit en gemeenschappelijkheid.

[37] Wetenschappelijke Raad voor de Regering (2012). *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

In regio Noord-Veluwe ziet men de familie over het algemeen het vaakst. Iets meer dan de helft van de Gelderlanders spreekt de familie ook wekelijks of vaker digitaal of per telefoon[38].

In de Achterhoek zien mensen hun buren over het algemeen het vaakst[39]. In niet stedelijke gebieden zien mensen elkaar minder vaak dan in stedelijke gebieden[40].

In regio Noord-Veluwe zien mensen goede vrienden het vaakst, evenals in niet-stedelijke gebieden[41] [42]. Gelderlanders spreken goede vrienden ook vaak digitaal[43]. Jongeren zien goede vrienden een stuk vaker dan ouderen[44].

Sociale contacten met kennissen hebben Gelderlanders het vaakst enkele keren per jaar. In regio Nijmegen hebben mensen het vaakst contact met kennissen. In regio Nijmegen zien mensen kennissen over het algemeen het vaakst[45]. In niet stedelijke gebieden hebben mensen net iets vaker contact met kennissen[46].

Van de Gelderlanders ziet 68% hulpverleners bijna nooit. De mensen die contact hebben met hulpverleners zien deze vaak enkele keren per jaar. In de Achterhoek, Arnhem, Noord-Veluwe en Rivierenland ziet men de hulpverleners het vaakst[47]. Ook blijken ouderen hulpverleners vaker te zien dan jongeren[48].

Terugvallen op

Als mensen hulp of zorg nodig hebben kunnen de meeste mensen hiervoor terugvallen op familie. Ongeveer 8% kan dat niet. De meeste mensen kunnen ook terugvallen op vrienden of kennissen. 7% van de bewoners van Gelderland kunnen dit niet. Hoger opgeleiden kunnen net iets vaker terugvallen op hun familie dan lager opgeleiden[49]. Jongeren kunnen dit ook meer dan ouderen[50].

---

38 Zie voor de mate van digitale sociale contacten met familie naar regio bijlage B, tabel 26.
39 Zie voor de mate van sociale contacten met buren naar regio bijlage D, tabel 13.
40 Zie voor de mate van sociale contacten met buren naar stedelijkheid bijlage E, tabel 13.
41 Zie voor de mate van sociale contacten met goede vrienden naar regio bijlage D, tabel 14.
42 Zie voor de mate van sociale contacten met goede vrienden naar stedelijkheid bijlage E, tabel 14.
43 Zie voor de mate van digitale sociale contacten met goede vrienden naar regio bijlage B, tabel 28.
44 Zie voor de mate van sociale contacten met goede vrienden naar leeftijd bijlage G, tabel 14.
45 Zie voor de mate van sociale contacten met kennissen naar regio bijlage D, tabel 15.
46 Zie voor de mate van sociale contacten met kennissen naar stedelijkheid bijlage E, tabel 15.
47 Zie voor de mate van sociale contacten met hulpverleners naar regio bijlage D, tabel 16.
48 Zie voor de mate van sociale contacten met hulpverleners naar leeftijd bijlage G, tabel 16.
49 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 17, 18, 19.
50 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar leeftijd bijlage G, tabel 17, 18, 19.

Van de Achterhoekers kan 86% bij mensen in de buurt terecht voor hulp of zorg. Dit geldt voor bewoners van andere regio's in mindere mate. Zo kan in regio Nijmegen maar 67% van de mensen hiervoor in de buurt terecht[51]. Naarmate de mate van verstedelijking groter is, kan men minder in de buurt terecht bij andere bewoners[52]. Mogelijk maakt men dan eerder gebruik van de nabijheid van andere voorzieningen. Ouderen kunnen vaker terugvallen op de buurt dan jongeren[53]. Lager opgeleiden kunnen eveneens vaker terugvallen op de buurt in vergelijking met hoger opgeleiden[54].

2.2.2 Informele zorg/mantelzorg

Zes op de tien Gelderlanders verleent weleens hulp aan hun buren (informele zorg). In de Achterhoek wordt de meeste informele zorg verleend, in de regio Nijmegen is dit het minst[55]. In niet-stedelijke gebieden wordt ook meer informele zorg verleend dan in stedelijke gebieden[56]. Mensen in minder stedelijke gebieden kunnen ook vaker terugvallen op mensen in de buurt in vergelijking met mensen in stedelijke gebieden[57]. Het lijkt erop dat de afstand groter is, maar men elkaar in geval van nood wel makkelijker weet te vinden. Hoger opgeleiden verlenen minder informele zorg dan lager opgeleiden[58]. Dit sluit aan bij de eerdere bevinding dat lager opgeleiden vaker kunnen terugvallen op hun buren.

In de Achterhoek, regio Noord-Veluwe en de Stedendriehoek wordt meer mantelzorg verleend. De Achterhoek (en in mindere mate de stedendriehoek) steekt er behoorlijk bovenuit: 47% van de Achterhoekers verleent mantelzorg. Het zogenaamde *noaberschap*[59] is belangrijk in deze regio. In niet stedelijke gebieden wordt meer mantelzorg verleend dan in stedelijke gebieden[60]. Dit hangt samen met demografische ontwikkelingen in dit gebied: ontgroening en vergrijzing vinden met name in de grensstreken van Nederland plaats.[61]

---

51 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar regio bijlage D, tabel 17, 18, 19.

52 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar stedelijkheid bijlage E, tabel 17, 18, 19.

53 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar leeftijd bijlage G, tabel 17, 18, 19.

54 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 17, 18, 19.

55 Zie voor de mate van het verlenen van informele hulp naar regio bijlage D, tabel 20.

56 Zie voor de mate van het verlenen van informele hulp naar stedelijkheid bijlage E, tabel 20.

57 Zie voor de mate waarin mensen terug kunnen vallen op (1) familie (2) vrienden en kennissen en (3) mensen in de buurt naar stedelijkheid bijlage E, tabel 17, 18, 19.

58 Zie voor de mate van het verlenen van informele hulp naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 20.

59 Noaberschap is van oudsher het idee Dat mensen in een kleine gemeenschap wonen van *noabers* (buren). Iedere *noaber* heeft in het *noaberschap* een *noaberplicht*. Dit is de verplichting om de andere *noabers* te ondersteunen mocht dat nodig zijn.

60 Zie voor de mate van het verlenen van mantelzorg naar stedelijkheid bijlage E, tabel 21.

61 Jong, de, A. en Daalhuizen, F. (2014). *De Nederlandse bevolking in beeld*, PBL, Den Haag.

Daarnaast blijkt uit de resultaten dat mensen meer mantelzorgen naarmate zij ouder worden: mensen in de leeftijdscategorie van 54 tot 65 jaar doen dit het vaakst[62]. In stedelijke gebieden is bovendien over het algemeen sprake van een hogere nabijheid van andere voorzieningen.

2.2.3 Participatie: *Meedoen*

Onder 'meedoen' worden alle activiteiten en contacten van mensen in het maatschappelijke verkeer verstaan, zoals het verenigingsleven, het hebben van een baan, deelname aan informele groepen en vrijwilligerswerk. Ze vormen met elkaar een belangrijke basisstructuur van sociale netwerken waarbinnen mensen met verschillende achtergronden elkaar ontmoeten en activiteiten ontplooien. *Meedoen* vormt in die zin het basisveld van *actief burgerschap*.

M*eedoen* telt: het vormt een sociale infrastructuur die mensen in staat stelt zich met elkaar te verbinden. Dit versterkt het sociaal kapitaal en genereert toegang tot nieuwe bronnen voor hulp en ondersteuning.
Verder fungeert het sociaal weefsel als broedkamer van nieuwe initiatieven die door verbindingen nog verder kunnen groeien[63].

Werk

Ruim de helft van de Gelderlanders is zelfstandig ondernemer of is werkzaam in loondienst. In de regio Noord-Veluwe zijn de meeste mensen, bijna 60%, zelfstandig ondernemer of werkzaam in loondienst. In de regio Stedendriehoek is dit percentage het laagst, namelijk 48%[64]. Dit kan te maken hebben met de leeftijdsopbouw van het platteland: de steden hebben een relatief jongere bevolking[65].

Vrijwilligerswerk, lidmaatschap verenigingen en informele groepen

Het verrichten van vrijwilligerswerk, lid zijn van een vereniging of in een groep actief zijn, vergroot het sociale netwerk van burgers. Achterhoekers participeren het meest. Zij scoren het hoogst als het gaat om *meedoen* door vrijwilligerswerk, door lid te zijn van een vereniging en door deel te nemen aan informele groepen. Opvallend is dat regio Nijmegen bij de informele groepen op de tweede plaats staat[66]. In niet-stedelijke gebieden wordt meer vrijwilligerswerk verricht dan in stedelijke gebieden.

---

62 Zie voor de mate van het verlenen van mantelzorg naar leeftijd bijlage G, tabel 21.
63 Uitermark, J. (2014). Verlangen naar Wikitopia. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
64 Zie voor het al dan niet hebben van een baan naar regio bijlage D, tabel 22.
65 Zie voor de leeftijdsopbouw naar stedelijkheid bijlage A, tabel 5.
66 Zie voor het verrichten van vrijwilligerswerk, lidmaatschap van een vereniging of groep naar regio bijlage D, tabel 23, 24, 25.

Politieke participatie

Onder politieke participatie verstaan we politiek actief zijn en of mensen gestemd hebben tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen. Als mensen politiek actief zijn, zijn ze bijvoorbeeld lid van een politieke partij. Bijna de helft van de Gelderlanders is politiek actief. In het COROP-gebied Veluwe is dit het minst (44%) en in het COROP-gebied Arnhem/Nijmegen het hoogst (48%). Van de Gelderlanders heeft 84% gestemd[67] [68].

2.2.4 Participatie: *Meedenken*

Als het om meedenken gaat, dan is de overheid, instantie of organisatie aan zet. Zij nodigen mensen uit om mee te praten en mee te denken over het beleid. Ook adviesraden en inspraakmogelijkheden behoren hiertoe.

In dit onderzoek hebben wij gevraagd of mensen hun mening kenbaar maken[69]. Met deze vorm van participatie is men ook in de Achterhoek het meest actief: mensen nemen hier vaak zelf het initiatief[70]. In de regio Noord-Veluwe en de Stedendriehoek is men het minst actief[71].
Hoger opgeleiden maken hun mening vaker kenbaar dan lager opgeleiden[72]. Voor leeftijd is er geen eenduidig beeld: vooral mensen tussen de 55 en 64 jaar en 65 en 74 jaar oud maken hun mening vaak kenbaar[73].

2.2.5 Participatie: *zelf doen*

Waar (samenwerkingsverbanden van) burgers zelf het heft in handen nemen om plannen te maken of initiatieven te realiseren met een maatschappelijk doel, is er sprake van zelforganisatie: *zelf doen.*

Het participeren door zelf te doen, door je als burger in te zetten voor de leefomgeving, wordt door iets meer dan een kwart van de Gelderlanders gedaan. Achterhoekers zetten zich het meest in voor hun leefomgeving, terwijl men in de regio Arnhem dit het minst doet[74]. Terwijl meedenken meer gebeurt in stedelijke gebieden, komt zelf doen (evenals meedoen) vaker voor in minder stedelijke gebieden[75]. Midden opgeleiden zetten zich vaker in voor hun leefomgeving dan

---

67 De resultaten voor het participeren in de politiek zijn terug te vinden in bijlage B, tabel 77 tot en met 78.

68 De resultaten voor het participeren in de politiek zijn verzameld door Telos. Deze gegevens zijn op COROP niveau, waardoor ze niet volledig vergelijkbaar zijn met de resultaten uit het populatieonderzoek. Zie voor verdere duiding van deze COROP-gebieden de methodologische verantwoording in bijlage A.

69 Zie voor een volledig overzicht van de bevraagde manieren om de mening kenbaar te maken bijlage B, tabel 74.

70 Zie voor de wijze waarop mensen zich inzetten voor hun leefomgeving bijlage B, tabel 67.

71 Zie voor het al dan niet kenbaar maken van mening naar regio bijlage D, tabel 26.

72 Zie voor het al dan niet kenbaar maken van mening naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 26.

73 Zie voor het al dan niet kenbaar maken van mening naar leeftijd bijlage G, tabel 26.

74 Zie voor het al dan niet inzetten voor de leefomgeving naar regio bijlage D, tabel 27.

75 Zie voor het al dan niet inzetten voor de leefomgeving naar stedelijkheid bijlage E, tabel 27.

zowel lager als hoger opgeleiden[76]. Ook wordt dit voornamelijk gedaan door mensen in de leeftijdscategorieën 54-65 jaar en 64-75 jaar.

Figuur 6 **Inzet voor de leefomgeving in de provincie Gelderland, uitgesplitst naar regio (%).**

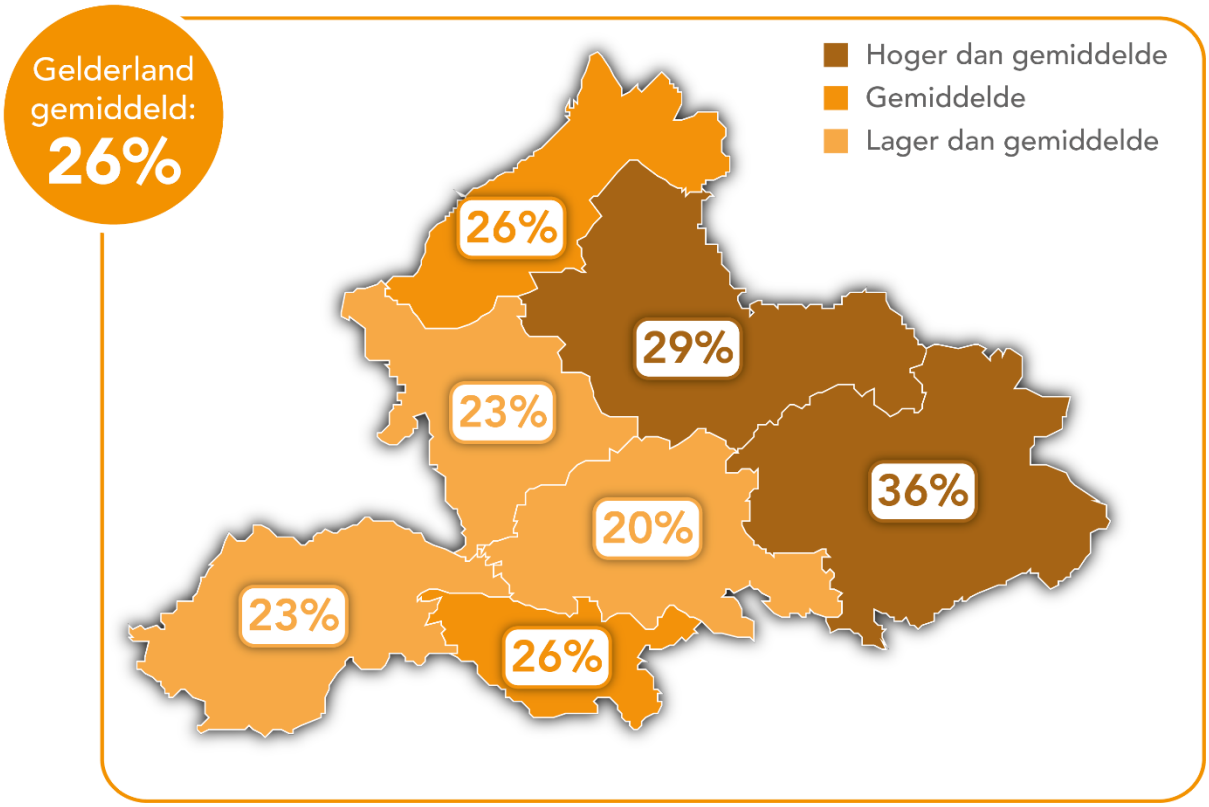

Hulp vragen

Mensen kunnen voor verschillende zorgtaken hulp vragen bij anderen. Het vragen om hulp in Gelderland wordt voornamelijk gedaan voor emotionele en materiële ondersteuning[77]. In de regio Nijmegen wordt dit vooral gedaan voor emotionele ondersteuning, namelijk 65%[78]. In de stedelijke gebieden wordt er veel om emotionele ondersteuning gevraagd, in de niet stedelijke gebieden is dit minder. Ook de vraag om materiële ondersteuning is groter in stedelijke gebieden dan in niet stedelijke gebieden[79].

2.2.6 Samenvattend: Actief burgerschap in Gelderland

Denkend in termen van sociale samenhang zijn actieve burgers mensen die (sociaal) participeren. Zij zoeken het contact met mensen om zich heen op, ze geven hun

[76] Zie voor het al dan niet inzetten voor de leefomgeving naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 27.
[77] Zie voor een volledig overzicht van de zaken waar men hulp bij gevraagd heeft bijlage B, tabel 94.
[78] Zie voor het al dan niet vragen op hulp naar regio bijlage D, tabel 28.
[79] Zie voor het al dan niet vragen op hulp naar stedelijkheid bijlage E, tabel 28.

mening en starten initiatieven. Zij gaan uit van hun *burgerkracht* door samen te werken en zich te verbinden aan andere mensen, groepen en netwerken.

In Gelderland zijn veel actieve burgers. De helft van de Gelderlanders verricht vrijwilligerswerk, meer dan de helft schiet zijn of haar buren weleens te hulp en zeven van de tien inwoners zijn lid van een vereniging.
Als we kijken naar de verschillende regio's steekt de Achterhoek er bovenuit als een regio waar het meeste *actief burgerschap* aanwezig is. Het percentage informele zorg en mantelzorg is het hoogst in deze regio. Ook kent de Achterhoek de meeste vrijwilligers en de meeste meedenkers en initiatiefnemers.

Naast de Achterhoek valt ook de regio Nijmegen op. Mensen in de regio Nijmegen hebben de meeste sociale contacten met buren en kennissen en zijn veel mensen lid van informele groepen. Toch wordt hier de minste informele zorg en mantelzorg gegeven en is het aantal mensen dat kan terugvallen op de buurt het laagst. Een verklaring hiervoor is mogelijk de samenstelling van de bevolking: er wonen relatief veel jongeren, die op zichzelf relatief veel contacten hebben, maar (nog) minder bezig zijn met zorgvragen.

2.2.7 Actief burgerschap in de regio Achterhoek

In de Achterhoek treffen we enkele resultaten die afwijken van het beeld in Gelderland.
Het gaat dan vooral om het intensiever contact met de buren. Een derde van de Achterhoekers geeft aan dat ze naast familie en vrienden ook kunnen terugvallen op hun buren, terwijl dat voor heel Gelderland voor een kwart van de bewoners opgaat. Ook geven zij vaker hulp aan buren of doen vaker mantelzorg dan gemiddeld in Gelderland.

2.2.8 Actief burgerschap in de regio Food Valley

De regio Food Valley wijkt op andere punten af van het Gelders gemiddelde.
De bewoners die hulp nodig hebben zien vaker hulpverleners.
In deze regio zijn er iets minder werkenden en substantieel minder gepensioneerden; hier bevindt zich een grote studentenpopulatie.
Bewoners in de regio Food Valley zijn bovengemiddeld vaak lid van verenigingen.

2.2.9 Actief burgerschap in de regio Noord-Veluwe

De regio Noord-Veluwe scoort dicht bij het gemiddelde beeld van de provincie. Geconstateerde afwijkingen hiermee zijn slechts gering.

2.2.10 Actief burgerschap in de regio Rivierenland

De resultaten in de regio Rivierenland wijk op een punt af van het gemiddelde in Gelderland.
Ze zijn minder vaak lid van een vereniging dan gemiddeld in Gelderland.

2.2.11 Actief burgerschap in de regio Nijmegen

In de regio Nijmegen wijken de resultaten op enkele punten af van het gemiddelde in Gelderland.
In de regio Nijmegen ziet men buren minder vaak dan gemiddeld. Daarnaast kunnen ze het minst goed terugvallen op buren. Zij verlenen minder vaak informele zorg en mantelzorg dan gemiddeld. Tot slot zijn ze minder vaak lid van een vereniging.

2.2.12 Actief burgerschap in de regio Arnhem

Ook in de regio Arnhem zien enkele punten die afwijken van het gemiddelde in Gelderland.
In de regio Arnhem zien mensen vrienden vaker dan gemiddeld. Zij kunnen minder vaak terugvallen op familie of vrienden. Zij verlenen vaker informele zorg (hulp aan buren) dan gemiddeld. In de regio Arnhem doen mensen minder vaak vrijwilligerswerk en zijn zij minder vaak lid van een vereniging of groep. Bewoners maken wel vaker hun mening kenbaar. Ze zetten zich minder vaak in voor hun leefomgeving.

2.2.13 Actief burgerschap in de regio Stedendriehoek

In de regio Stedendriehoek wijken de resultaten ook op enkelpunten af van het Gelders gemiddelde.
In de regio Stedendriehoek zien mensen familie minder vaak dan gemiddeld. Ook verlenen mensen meer mantelzorg dan gemiddeld.

2.2.14 Actief burgerschap naar stedelijkheid

Mensen in niet-stedelijke gebieden zien hun en buren vaker dan mensen in sterk stedelijke gebieden.
In niet- stedelijke gebieden kan men beter terugvallen op hun buren dan in sterk stedelijke gebieden.
In niet-stedelijke gebieden wordt meer informele zorg verleend dan in sterk stedelijke gebieden. Dit geldt ook voor het verlenen van mantelzorg: in niet - stedelijke gebieden verleent men meer mantelzorg, dan in sterk stedelijke gebieden.
In niet-stedelijke gebieden zijn meer mensen die vrijwilligerswerk verrichten dan in sterk stedelijke gebieden. In sterk stedelijke gebieden maken mensen vaker hun mening kenbaar ten opzichte van niet-stedelijke gebieden. Wel zetten mensen uit niet-stedelijke gebieden zich vaker in voor hun leefomgeving dan mensen uit sterk stedelijke gebieden.

2.3 Leefomgeving

Mensen en gemeenschappen kunnen niet los gezien worden van de context waarbinnen zij zich bewegen, de leefomgeving. Nog los van voorzieningen in de fysieke leefomgeving: als je zelf graag contact maakt en zaken samen oppakt maar je woont in een buurt waar de meeste mensen individualistisch leven, dan weerhoudt de sfeer in de buurt je verbindingen aan te gaan.
De manier waarop mensen hun *leefomgeving* ervaren, welke sociale verhoudingen er in hun leefomgeving zijn en hoe de sociale cohesie in hun buurt is, komen in dit hoofdstuk aan de orde.

2.3.1 Sociale verhoudingen

Het begrip sociale verhoudingen duidt in dit onderzoek op de soort relaties die bewoners van Gelderland hebben. Het begrip omvat de samengestelde maat van de mate waarin Gelderlanders vinden dat iedereen mee kan doen in de maatschappij, er verschillen zijn tussen bepaalde groepen en de kwaliteit van sociale contacten/relaties.
Voor wat betreft de sociale verhoudingen in Gelderland zie we dat men vindt dat er veel verschillen zijn tussen groepen en dat niet iedereen mee kan doen in de maatschappij[80 81]. Regio Rivierenland blijkt het minst te vinden dat er goede sociale verhoudingen zijn in Gelderland, namelijk 14% (zie tabel 3). Er zijn nauwelijks verschillen tussen de steden en het platteland[82]. Wel zien we dat hoger opgeleiden een positiever beeld hebben van de sociale verhoudingen dan lager opgeleiden[83].

Tabel 3 **Sociale verhoudingen in de provincie Gelderland, naar regio (%)***

Sociale verhoudingen (%)

	Achterhoek	Food Valley	Noord-Veluwe	Rivierenland	Regio Nijmegen	Regio Arnhem	Stedendriehoek	Totaal Gelderland
In Gelderland ontstaan steeds minder verschillende groepen	14%	16%	15%	12%	17%	16%	13%	15%
In Gelderland kunnen steeds meer mensen meedoen in de maatschappij	21%	22%	20%	15%	24%	19%	16%	20%
Sociale contacten/relaties worden steeds langduriger	18%	24%	13%	15%	17%	19%	18%	18%
Totaal sociale verhoudingen	18%	21%	16%	14%	19%	18%	16%	18%

* Tabel 3 geeft aan hoeveel procent van de mensen het (helemaal) eens zijn met de stellingen van de samengestelde maat sociale verhoudingen.

80 Zie voor een overzicht van de mate van sociale verhoudingen naar regio bijlage D, tabel 29a en 29b
81 Hierbij moet wel opgemerkt worden dat veel mensen deze vragen neutraal hebben ingevuld, hierdoor is het aantal mensen dat het overduidelijk eens was met de stellingen laag, wat resulteert in lage percentages.
82 Zie voor een overzicht van de mate van sociale verhoudingen naar stedelijkheid bijlage E, tabel 29a en 29b.
83 Zie voor een overzicht van de mate van sociale verhoudingen naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 29.

Saamhorigheid is in dit onderzoek eveneens een samengestelde maat. Hieronder verstaan we de mate waarin Gelderlanders vinden dat Gelderland steeds meer een gemoedelijk geheel wordt en of mensen vinden dat de ons-kent-ons-cultuur in Gelderland steeds sterker wordt. In de Achterhoek ervaren de inwoners de meeste samenhorigheid[84].
Ook zien we dan lager opgeleiden meer saamhorigheid ervaren in Gelderland ervaren dan hoogopgeleiden[85]. De saamhorigheid is ook groter in niet-stedelijke gebieden dan in sterk stedelijke gebieden[86].

Tabel 4 Saamhorigheid in de provincie Gelderland, naar regio (%)*

Saamhorigheid (%)

	Achterhoek	Food Valley	Noord-Veluwe	Rivierenland	Regio Nijmegen	Regio Arnhem	Stedendriehoek	Totaal Gelderland
Gelderland wordt steeds meer één gemoedelijk geheel	17%	7%	8%	7%	7%	12%	7%	10%
De 'ons-kent-ons'-cultuur in Gelderland wordt steeds sterker	18%	10%	14%	14%	9%	17%	9%	13%
Totaal saamhorigheid	18%	8%	11%	10%	8%	14%	7%	11%

* Tabel 4 geeft aan hoeveel procent van de mensen het (helemaal) eens zijn met de stellingen van de samengestelde maat saamhorigheid.

84 Zie voor een overzicht van de mate van saamhorigheid naar regio bijlage D, tabel 30a en 30b.
85 Zie voor een overzicht van de mate van saamhorigheid naar opleidingsniveau bijlage F, tabel 30.
86 Zie voor een overzicht van de mate van saamhorigheid naar stedelijkheid bijlage E, tabel 30a en 30b.

Naast sociale verhoudingen en saamhorigheid is in dit onderzoek gekeken naar de sociale cohesie in de buurt. Dit is een samengestelde maat waarbij het onder andere gaat om de contacten met mensen uit de buurt, de veiligheidsbeleving en het thuis voelen in de buurt. Bewoners in de Achterhoek ervaren het meest dat er cohesie is in de buurt[87], namelijk 56%. In de provincie zelf is dit 48%. Zij maken zich minder zorgen over de verminderde contacten in de buurt en de terugloop van het aantal mensen dat aan activiteiten deelneemt. De ervaring van cohesie in de buurt lijkt ook te verschillen naar leeftijd: jongeren geven aan zich minder zorgen te maken dan ouderen[88].
Verder: in de meer stedelijke gebieden ervaart men minder sociale cohesie in de buurt dan in minder stedelijke gebieden[89]. Dit is te verklaren vanuit het verwachtingspatroon van bewoners: waar men meer van de buurtbewoners verwacht, ervaart men eerder sociale cohesie in de buurt.

Tabel 5 Cohesie in de buurt in de provincie Gelderland, naar regio (%)*

Cohesie in de buurt (%)

	Achterhoek	Food Valley	Noord-Veluwe	Rivierenland	Regio Nijmegen	Regio Arnhem	Stedendriehoek	Totaal Gelderland
Mensen in de buurt kennen elkaar	61%	44%	55%	51%	36%	46%	47%	48%
Mensen in de buurt gaan op een prettige manier met elkaar om	80%	75%	75%	71%	71%	69%	72%	73%
Ik heb veel contact met andere bewoners uit deze buurt	48%	38%	39%	41%	31%	38%	43%	39%
Er zijn veel mensen in de buurt die aan activiteiten willen deelnemen	36%	21%	24%	25%	27%	27%	23%	27%
Totaal cohesie in de buurt	56%	44%	48%	47%	41%	45%	46%	48%

* Tabel 5 geeft aan hoeveel procent van de mensen het (helemaal) eens zijn met de stellingen van de samengestelde maat cohesie in de buurt.

87 Zie voor een overzicht van de mate van cohesie in de buurt naar regio bijlage D, tabel 31a en 31b.
88 Zie voor een overzicht van de mate van cohesie in de buurt naar leeftijd bijlage G, tabel 31.
89 Zie voor een overzicht van de mate van cohesie in de buurt naar stedelijkheid bijlage E, tabel 31a en 31b.

2.3.2 Specifieke groepen

In het onderzoek is ook gekeken naar diverse specifieke groepen zoals vluchtelingen, mensen met lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen, mensen met lesbische, homo-, bi- of transseksualiteit (LHBT's[90]). Daarnaast wonen er mensen met een diversiteit aan opleidingsniveaus en culturele achtergronden. We zien dat vluchtelingen redelijk gelijk verdeeld wonen in de verschillende regio's en verspreid over stad en platteland. Voor de andere groepen geldt dat zij meer in de steden wonen. Regio Nijmegen heeft de grootste diversiteit aan culturele achtergronden en opleidingsniveaus.
Hoewel de diversiteit aan groepen mensen in de steden groter is, hebben de bewoners van dorpen meer contact met een diversiteit aan mensen.

Tabel 6 Contact met mensen met een lesbische-, homo-, bi-, transseksualiteit (LHBT's) naar regio (%)

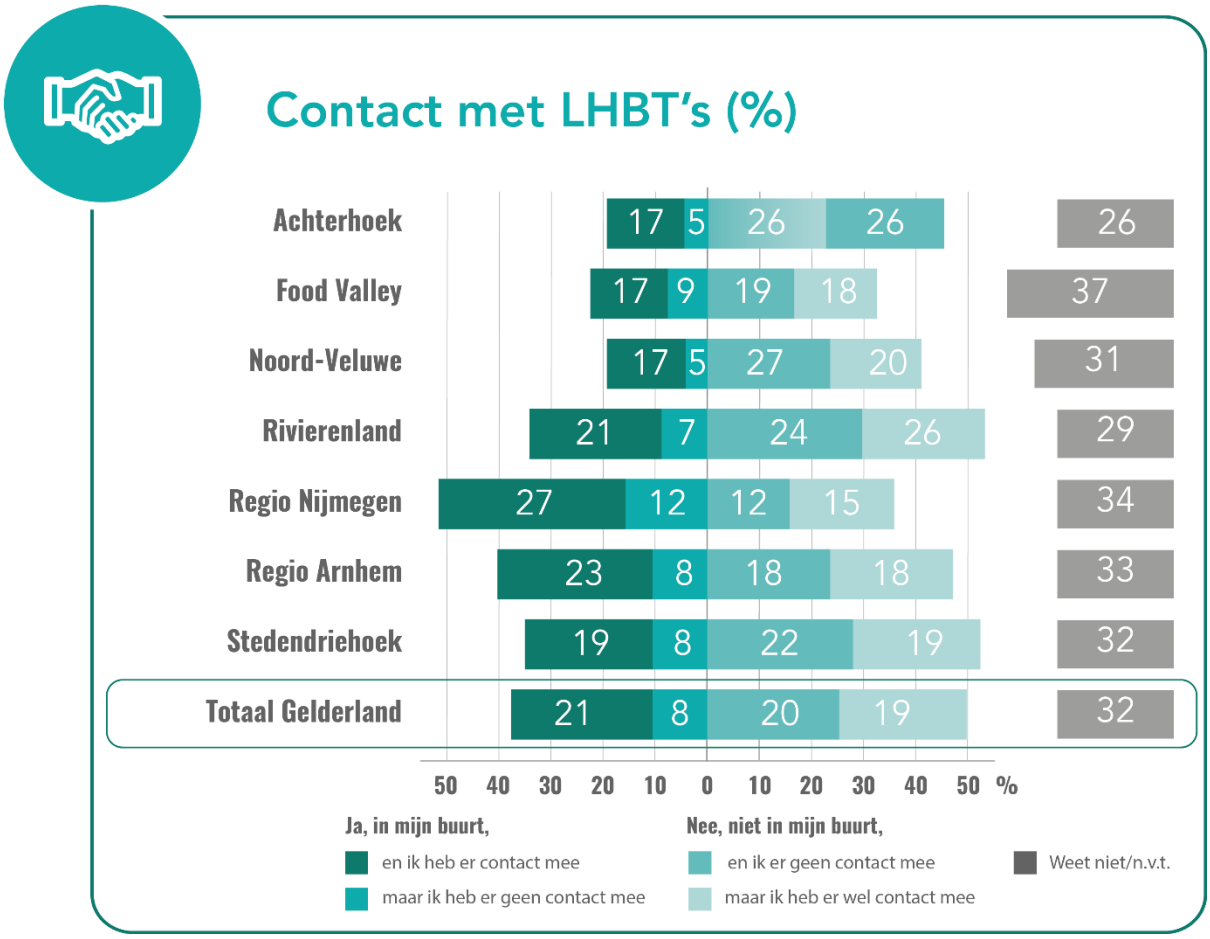

[90] Zie voor een overzicht van de contacten met specifieke groepen bijlage B, tabel 13a tot en met 13f.

Vluchtelingen en asielzoekers

Gelderland kende de meeste opvanglocaties voor vluchtelingen in Nederland. Uit onderzoek van Regioplan blijkt dat er zich geen grote problemen hebben voorgedaan bij de huisvesting van vergunninghouders[91]. De omvang van de sociale huursector is in de betreffende gemeenten groot genoeg om de afspraken te kunnen realiseren. Dit komt met name door de tot dusver beperkte aantallen, kleinschalige huisvesting en voldoende spreiding over de buurten. Persoonlijke begeleiding wordt genoemd als dé succesfactor; gemeenten geven aan dat statushouders hun leven zonder deze ondersteuning niet op orde zullen krijgen. Daarnaast verkleinen gemeenten de kans op mogelijke problemen door andere partijen en bewoners te betrekken bij de komst van nieuwkomers.

LHBT's

Uit de LHBT-monitor 2016 blijkt dat Nederland in Europa, samen met Zweden en Denemarken, behoort tot de groep landen die het meest positief over homoseksualiteit denkt[92]. Daarnaast blijkt dat bepaalde groepen in Nederland een positievere houding hebben tegenover LHBT's dan andere[93].

Voor LHBT's is de leefomgeving soms problematisch vanwege criminaliteit en onveiligheid. Meer dan de helft van de lesbiennes en 38% van de homo's voelen zich vaak onveilig[94]. Homo's en lesbiennes ervaren vaker dan gemiddeld respectloos gedrag door onbekenden op straat.

Omgekeerd: over het algemeen zijn mensen positief over LHBT's. Ze vinden dat LHBT's gelijke rechten hebben als heteroseksuele Nederlanders. Ook vriendschappen en bijvoorbeeld homoseksuele docenten vindt men geen probleem. Intimiteit en met name openlijke intimiteit tussen mensen van gelijk geslacht vindt 35% van de Nederlandse bevolking aanstootgevend. We hebben geen reden aan te nemen dat deze houding voor Gelderse bewoners anders is.

In de gemeenten Arnhem en Nijmegen zijn beleidsdoelen die de acceptatie van LHBT's moeten bevorderen geformuleerd. De gemeente Arnhem wil actief bijdragen aan het bespreekbaar maken van seksuele diversiteit, bestrijden van seksuele discriminatie, bevorderen van het veiligheidsgevoel en aansluiten bij een veerkrachtige samenleving. De focus van het beleid ligt op jeugd, allochtonen en ouders. De gemeente Nijmegen richt zich vooral op het vergroten van sociale acceptatie van LHBT's. De focus van het beleid ligt in het onderwijs, zorg en welzijn, veiligheid, sport, zichtbaarheid, cultuur en transgenders.

---

91 Klaver, J. et al. (2015). *Vluchtelingenwerk integratiebarometer 2014*. Amsterdam: Regioplan.

92 Kuyper, L. (2016). *LHBT-monitor 2016: opvattingen en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen*. Den Haag: SCP.

93 Kuyper, L. (2015). *Wel trouwen, niet zoenen: de houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015*. Den Haag: SCP.

94 Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Veiligheidsmonitor 2015*. Den Haag: CBS.

2.3.3 Samenvattend: Leefomgeving in Gelderland

Bewoners ervaren de sociale verhoudingen in Gelderland als redelijk gefragmenteerd. Daarnaast ervaren ze op het provinciale niveau weinig saamhorigheid. Dit kan natuurlijk per gemeente, wijk of buurt verschillen, maar gegevens hierover vallen buiten de scope van dit onderzoek. De sociale cohesie in de buurt is onder Gelderlanders is redelijk goed, ongeveer de helft van de Gelderlanders ervaart cohesie in de buurt. Gelderlanders hebben in verschillende mate contacten met diverse groepen in de Gelderse samenleving. Ten aanzien van specifieke groepen zijn vanuit de monitor geen bijzondere aandachtspunten te formuleren.

2.3.4 Leefomgeving in de regio Achterhoek

De regio Achterhoek wijkt op een aantal punten af van de provincie Gelderland. De mate waarin mensen Gelderland als een gemoedelijk geheel ervaren waar een 'ons-kent-ons' cultuur heerst (saamhorigheid) is hoger dan gemiddeld. Daarnaast is de ervaren cohesie in de buurt hoger dan gemiddeld.

2.3.5 Leefomgeving in de regio Food Valley

De regio Food Valley wijkt op een aantal punten af van de provincie Gelderland. Bewoners hebben meer het idee dat iedereen kan mee doen in de maatschappij: ze ervaren de sociale verhoudingen positiever dan gemiddeld. De mate waarin mensen saamhorigheid ervaren is echter lager dan gemiddeld.

2.3.6 Leefomgeving in de regio Noord-Veluwe

De regio Noord-Veluwe scoort dicht bij het gemiddelde beeld van de provincie. Geconstateerde afwijkingen hiermee zijn slechts gering.

2.3.7 Leefomgeving in de regio Rivierenland

In de regio Rivierenland zien we een afwijking van het gemiddelde in Gelderland. In deze regio zien we namelijk dat de bewoners de sociale verhoudingen negatiever ervaren dan gemiddeld.

2.3.8 Leefomgeving in de regio Nijmegen

In de regio Nijmegen zien we andere resultaten die afwijken van het gemiddelde in Gelderland. In Nijmegen ervaren mensen minder saamhorigheid en cohesie in de buurt ervaren dan gemiddeld.

2.3.9 Leefomgeving in de regio Arnhem

De regio Arnhem wijkt op enkele punten af van het gemiddelde in Gelderland. Bewoners in deze regio ervaren meer saamhorigheid dan gemiddeld. Ook ervaren zij minder cohesie in de buurt.

2.3.10 Leefomgeving in de regio Stedendriehoek

Ook in de regio Stedendriehoek wijken de resultaten op enkele punten af van het gemiddelde in Gelderland. Mensen ervaren hier minder saamhorigheid dan gemiddeld in Gelderland.

2.3.11 Leefomgeving in de regio stedelijkheid

De saamhorigheid is sterker in niet-stedelijke gebieden ten opzichte van sterk stedelijke gebieden. De ervaren cohesie in de buurt verschilt ook naar stedelijkheid. In stedelijke gebieden is dit minder dan in niet-stedelijke gebieden.

3 Sociale samenhang en verschillen in veerkracht

Het bevorderen van samenhang in de samenleving staat centraal in het provinciale leefbaarheidsbeleid. In het uitvoeringsplan wordt dat uitgewerkt in termen van verbindingen: tussen mensen, tussen mensen en hun behoeften en tussen kerntaken en burgerinitiatieven. De onderzoeksresultaten geven ons de mogelijkheid om daarnaast meer inzicht te geven in de manier waarop bewoners van Gelderland omgaan met tegenslagen. Mensen verschillen immers in de mate waarin zij toegang hebben tot de twee soorten hulpbronnen (persoonlijke en sociale) en in de manier waarop zij hun leefomgeving ervaren. In dit hoofdstuk onderscheiden we vier typen burgers naar de mate waarin ze de grondhouding hebben zelf regie te voeren over hun leven en de mate waarin ze hun netwerk in kunnen en willen zetten bij het oplossen van eventuele problemen[95]. De vier typen burgers zijn:

1. Solistisch
2. Afhankelijk
3. Veerkrachtig
4. Gehecht

Figuur 7 **Veerkrachttypen**

[95] Deze grondhouding wordt ook wel aangeduid met de term 'veerkracht'.

Voor iets meer dan de helft van de Gelderlanders geldt dat zij *burgerkracht* zodanig kunnen benutten dat zij als veerkrachtig te typeren zijn (zie figuur 7). Ze zijn in hoge mate zelfredzaam en voeren eigen regie over hun leven. Daarnaast zijn ze vooruitstrevend en staan collectief in het leven: ze zijn sterk ingebed in sociale netwerken en doen hier gerust een beroep op in dien nodig. Ze doen namelijk zelf ook gemakkelijk iets voor de mensen in dat netwerk: dichtbij in hun nabije omgeving én buiten de eigen woonplaats.

Iets meer dan twintig procent van de Gelderlanders is solistisch, zij staan individueel in het leven en hebben een hoge mate van zelfredzaamheid. Zij redden zichzelf over het algemeen prima bij eventuele probleemsituaties en doen hierbij geen beroep op hun (beperkte sociale) netwerk. Op het moment dat problemen groter zijn, zijn ze door gebrek aan stevig sociaal netwerk wel kwetsbaar.

Van de Gelderlanders behoort 15% tot het type gehecht: zij staan collectief in het leven maar zijn meer kwetsbaar als het aankomt op zelfredzaamheid in probleemsituaties. Daarnaast zijn ze ook meer behoudend: ze houden vast aan het oude vertrouwde en zien vaak op tegen veranderingen. Bij eventuele problemen leunen ze op hun sociale omgeving en kijken ook naar de overheid vanuit het gevoel recht te hebben op hulp.

Tien procent van de bewoners is te typeren als meest kwetsbare groep, het afhankelijke type burger. Het ontbreekt dit type burger aan voldoende persoonlijke hulpbronnen en aan een sociaal netwerk om samen tegenslag aan te pakken. Ze kunnen geen regie over hun eigen leven nemen en verwachten vooral hulp van de overheid.

Als we naar de verschillen tussen regio's kijken, valt op dat de Achterhoek veel veerkrachtige bewoners heeft en relatief weinig afhankelijken[96]. Ook de regio Food Valley heeft veel veerkrachtige bewoners. Regio Arnhem en Rivierenland scoren het minst: regio Arnhem heeft weinig veerkrachtigen, Rivierenland heeft de meeste afhankelijken. In regio Nijmegen en Arnhem wonen de meeste solistische bewoners. De meeste gehechte mensen zijn te vinden in de Achterhoek en Arnhem, de minste in de Food Valley.
In stedelijke gebieden wonen meer solistische mensen dan in niet-stedelijke gebieden. In niet-stedelijke gebieden wonen meer veerkrachtigen dan in stedelijke gebieden.

In dit onderzoek zien we dat de meer kwetsbare, afhankelijke burgers zich minder vaak gelukkig noemen, vaker eenzaam zijn, en minder gezond zijn. Zij hebben ook minder sociaal, politiek en maatschappelijk vertrouwen. Daarnaast participeren zij minder vaak, of het nu om meedoen, meedenken of zelf doen gaat.

Maar ook solistische burgers, die wel goed hun *burgerkracht* kunnen benutten maar in mindere mate een sociaal netwerk hebben, lopen risico's. Bij tegenslagen op het gebied van gezondheid of werk kunnen zij bij veel minder mensen terecht.

---

[96] Zie voor de verdeling in burgertypen naar regio bijlage D, tabel 34.

Overbelasting van mantelzorgers komt het meest voor bij mensen die geen netwerk kunnen betrekken, de afhankelijke en solistische typen. Zij voelen zich beperkt in hun sociaal leven. Veerkrachtige mantelzorgers hebben hier minder last van doordat zij zorg kunnen delen met hun netwerk.

Figuur 8 **De verdeling van solistische, afhankelijke, veerkrachtige en gehechte inwoners naar regio (%)**

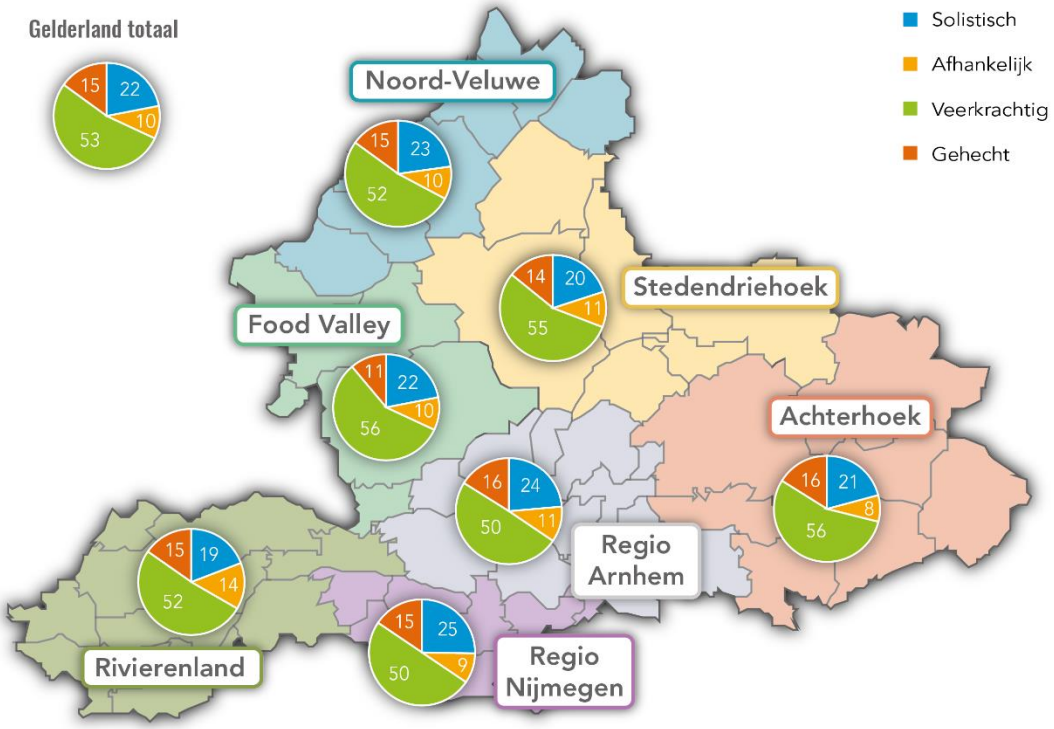

4 Slotbeschouwing

In deze monitor is de sociale samenhang in Gelderland in kaart gebracht. Hiertoe hebben we persoonlijke hulpbronnen die bijdragen aan *burgerkracht* en sociale hulpbronnen die bijdragen aan *actief burgerschap* onderzocht. Daarnaast hebben we gekeken hoe mensen hun *leefomgeving* ervaren. Hoe werkt het samenspel tussen de hulpbronnen voor sociale samenhang? Dit praktijkgerichte populatie-onderzoek laat zien dat daar waar burgerkracht heel sterk is, meer actief burgerschap gerealiseerd kan worden. Ook zien we dat daar waar actief burgerschap floreert, burgerkracht versterkt wordt. Dit betekent dat daar waar het minder goed gaat met de sociale samenhang, verschillende beleids- en uitvoeringsopties mogelijk zijn.

Algemene conclusie is dat het best goed gaat met de sociale samenhang in Gelderland. Zo zagen we veel zelfredzaamheid en de mogelijkheden eigen regie over het leven te nemen en veel samenredzaamheid. Opvallend is wel dat Gelderlanders aangeven over het algemeen gelukkig en gezond te zijn, maar dat ze daar minder positief over zijn dan mensen in de rest van Nederland.

In deze slotbeschouwing benoemen we de in onze ogen meest opvallende risico's voor de sociale samenhang in Gelderland of in een of enkele regio's.

In het hele onderzoek komt de Achterhoek veelvuldig naar voren als regio waar de sociale samenhang sterk is. Deels is dit te verklaren uit de culturele traditie van *noaberschap* in dit gebied. In de kleine sociale, veelal agrarische, gemeenschappen had men noaberplicht. Dit was een ruime, intensieve vorm van burenhulp. In deze gemeenschappen kon men in veel mindere mate gebruik maken van openbare voorzieningen. We zien in ons onderzoek dat deze burenbetrokkenheid nog volop bestaat, maar dat bewoners zich tegelijkertijd ook zorgen maken om de toekomst ervan. Demografische ontwikkelingen als ontgroening en vergrijzing kunnen de sociale samenhang in deze gemeenschappen uit balans brengen. Juist met een zich terugtrekkende overheid, die een sterker beroep doet op participatie van mensen zelf, kan het gevoel van onzekerheid sterker worden. Dit kan zijn weerklank krijgen in een lagere mate van geluksgevoel en een minder groot vertrouwen in de overheid. De regio Rivierenland komt naar voren als de regio waar de sociale samenhang minder sterk is.

We signaleren dat de bewoners van weinig tot matig stedelijke gebieden weinig vertrouwen in de politiek en de maatschappij hebben. Dit kan de sociale samenhang aantasten. Immers is vertrouwen een belangrijke voorwaarde voor participatie en ontmoeting. De verbinding tussen groepen is hier minder sterk aanwezig, het 'bridging' wordt te weinig gerealiseerd. Gebrek aan vertrouwen tast de burgerkracht aan.

Overbelaste mantelzorgers evenals eenzame mensen, mensen met een slechte gezondheid en ongelukkige mensen vormen ook een risico voor de mate van sociale samenhang. Met name diegenen die toch al minder een beroep kunnen doen op hun sociaal netwerk, lopen het risico op hun eigen burgerkracht in te boeten. Uit ons onderzoek is gebleken dat veel mensen vooral een beroep kunnen doen op hun familie of vrienden, en minder op hun buren. Dit geldt vooral voor de sterk stedelijke gebieden, zoals de regio Nijmegen.

Gelderlanders ervaren redelijk weinig saamhorigheid en niet zo goede sociale verhoudingen in Gelderland. Dit terwijl ongeveer de helft van de Gelderlanders wel cohesie in de buurt ervaart. Voor de provincie is het van belang zich bewust te zijn van dit mogelijke risico voor de sociale samenhang in Gelderland.
Hoewel er in de stedelijke gebieden meer mensen met een lesbische, homo-, bi- of transseksuele identiteit wonen, hebben bewoners uit de minder stedelijke gebieden meer contact met LHBT's. Datzelfde gaat op voor vluchtelingen en mensen van diverse opleidingsniveaus.

In stedelijke gebieden wonen meer solistische mensen dan in niet stedelijke gebieden. Zij lopen met name een risico als ze met tegenslagen te maken krijgen. Ze kunnen of willen dan in mindere mate een beroep doen op hun eventuele netwerk. Er zijn meer veerkrachtige mensen te vinden in weinig stedelijke gebieden ten opzichte van sterk stedelijke gebieden. Voor hulp aan kwetsbare groepen burgers zijn in de steden dus minder van het type burgers dat die hulp kan bieden en zal een sterker beroep worden gedaan op instellingen en overheid. Het versterken van veerkracht helpt de risico's die *burgerkracht* en *actief burgerschap* aantasten te verkleinen. Veerkracht blijkt mensen te helpen bij het omgaan met de negatieve gevolgen van tegenslag.[97]

Een strategie om de sociale samenhang te versterken is ervoor te zorgen dat de groep veerkrachtige inwoners zo groot mogelijk is. Veerkrachtige inwoners zijn vooruitstrevend en staan collectief in het leven: ze zijn sterk ingebed in sociale netwerken en doen zelf ook gemakkelijk iets voor de mensen in dat netwerk: dichtbij in hun nabije omgeving èn daarbuiten. Ruimte geven aan en ondersteunen van burgerinitiatieven, zoals aangegeven in het uitvoeringsplan van de Provincie, past hierbij. Evenals het aansluiten van beleid op bestaande structuren zoals ouderenbonden of dorpsraden, die kunnen verschillen van noaberschap in de Achterhoek, tot informele groepen in stedelijk gebied. De provinciale overheid kan bij uitstek randvoorwaarden voor actief burgerschap versterken. Te denken valt aan het ruimte bieden aan experimenten in de wet- en regelgeving, het verbinden van relevante netwerken om tot samenwerking te komen, het delen van kennis, ervaring en leerpunten en het gericht differentiëren van beleid. Tenslotte kan de provincie het verhaal over sociale samenhang uitdragen, van voorbeelden voorzien en versterken.

Tenslotte is het aan te bevelen dat de provincie het gesprek met de regio's aangaat. Wat vinden belanghebbenden (burgers, maatschappelijke organisaties)

---

[97] Sanne Peeters, J. Lataster, M. Janssens en N. Jacobs (2015), *Veerkracht en posttraumatische groei in de hulpverleningspraktijk,* In: TPP nr. 1.

binnen regio's voor hun regio de gewenste uitkomsten als het om sociale samenhang gaat? Welke onderliggende waarden delen zij en wanneer is er voldoende burgerkracht of actief burgerschap? Welke gegevens vragen om verdere verdieping? Een ontwerpende, lerende aanpak in dit sociale domein biedt de provincie kansen om steeds een passende rol te kiezen. De dialoog kan daarnaast helpen draagvlak te creëren om de provincie samen met inwoners en maatschappelijke partijen vorm te geven.

Literatuur

Blanken, M., Dagevos, J., Smeets, R., Smulders, M., Vermeulen, P. en K. Vinckx (2016). *Sociale Veerkracht in Brabant*. Tilburg: Het PON/Telos.

Bon, van, S. en Mink, I. (2016). *Discriminatiecijfers in 2015: een rapport over registraties van discriminatie-incidenten door de politie, en meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen en andere organisaties in Nederland.* Rotterdam: Art. 1.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Sociale samenhang: wat ons bindt en verdeelt*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Veiligheidsmonitor 2015*. Den Haag: CBS.

Cote, S. en T. Healy (2001). *The well-being of nations. The role of human and social capital*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Hartog, den, J., Smets, J. en Mes, C. (2014). *Betrokken Brabanders.* Tilburg: Het PON.

Granovetter, M. (1973). *The strength of weak ties.* The American Journal of Sociology, *6*(76), 1360-1380.

Klaver, J., Witkamp, B., Paulussen-Hoogeboom, M., Slotboom, S. en Stouten, J. (2014). *Vluchtelingen Werk Integratie Barometer 2014: een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland.* Den Haag: SCP.

Klaver, J., Mallee, L., Odé, A. en Smit, W. (2015). *De integratie van statushouders op lokaal niveau: belemmeringen en oplossingen.* Amsterdam: Regioplan.

Klerk, de, M., Boer, de, A., Plaisier, I., Schyuns, P. en Kooiker, P. (2015). *Informele hulp: wie doet er wat?* SCP: Den Haag.

Kuyper, L. (2016). *LHBT-monitor 2016: opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen.* Den Haag: SCP.

Kuyper, L. (2015). *Wel trouwen, niet zoenen: de houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015.* Den Haag: SCP.

Movisie, (2016). *Samenvatting LHBT-beleid, project Regenboogsteden 2015-2017.* Utrecht: Movisie.

Peeters, S., Lataster, J., Janssens, M. en Jacobs, N. (2015). *Veerkracht en posttraumatische groei in de hulpverleningspraktijk.* In: TPP nr. 1.

Pichler, F. en C. Wallace (2007). *Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe.* European Sociological Review, 23(4), 423–435.

Poiesz, T.B.C. (1999). *Gedragsmanagement. Waarom mensen zich (niet) gedragen.* Wormer: Inmerc B.V.

Putnam, R. (1993). *Making democracy work.* Princeton University Press.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon en Schuster.

Schalk-Soekar, S.R.G., Vijver, F.J.R. van de, Hoogsteder, M. (2004). *Attitudes toward multiculturism of immigrants and majority members in the Netherlands.* International Journal of Intercultural Relations, *28*(6), 533-550.

Smulders, M. en Vinckx, K. (2015). *Veerkracht in beeld: veerkrachtmeting 's-Hertogenbosch 2014.* Tilburg: Het PON.

Wetenschappelijke Raad voor de Regering (2012). *Vertrouwen in burgers.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

pon

kennis in uitvoering

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
Postbus 90123
5000 LA Tilburg

telefoon +31 (0)13 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl